

GÖTEBORGS UNIVERSITET
LITTERATUR, IDÉHISTORIA OCH RELIGION

Förhärdad eller Förmänskligad?

Hur evangelisten Matteus bearbetat evangelisten
Markus bild av Judas Iskariot

Obduredated or Humanized?

How the Evangelist Matthew Has Cultivated the Evangelist
Mark's Picture of Judas Iskariot

Fredrik Borglin

Termin: HT16

Kurs: RKT235 Examensarbete för
Magisterexamen, 15 hp

Nivå: magister

Handledare: Gunnar Samuelsson

Abstract

Judas Iscariot is an intriguing figure: Both one of Jesus' twelve closest disciples and the one who turned him over to the Roman and Jewish authorities, at the same time a figure who seems to have played a crucial role in the passion narrative and consequently in the founding of Christianity, and one of the most despised characters in human history. Judas Iscariot is an intriguing figure, and so is today the research concerning him, his deed, and the development of the characterization of him.

With the help of a variety of exegetical tools, the aim of this thesis is to establish a systematical clarification of the similarities and differences between the pictures of Judas drawn in the Gospels of Mark and Matthew, respectively. With the supposition that Matthew used Mark's Gospel as one of his sources, as is suggested by the *Two-Source* and the *Farrer* hypotheses, this study starts with a close examination of how Judas Iscariot is depicted in the Gospel of Mark. Thereafter this picture is compared with the picture of Judas drawn in the Gospel of Matthew.

This study shows that the picture of Judas in Matthew reveals six tendencies in comparison with the picture of Judas in Mark: First and foremost a tendency to *preserve* is easily discernable, and along with this five *creative tendencies*: (1) To separate Judas from the other disciples and to disparage Jesus' election of the apostles, (2) to darken the picture of Judas, (3) to clarify difficulties, (4) to develop the Judas character and (5) to connect Judas and descriptions of him to the Old Testament. In comparison with Mark's depiction of Judas, Matthew can therefore in no way be said to simply darken the picture of Judas, as some have stated, but rather to develop the characterization of him in a multitude of ways.

Keywords: Judas, Iscariot, Gospel of Mark, Gospel of Matthew

Innehållsförteckning

Abstract.....	2
1. Inledning.....	4
1.1 Syfte	4
1.2 Frågeställning	4
1.3 Metod och teori.....	4
1.4 Material och avgränsningar	6
1.5 Struktur.....	6
2. Forskningsöversikt	8
2.1 Judas i bibliskt och efterbibliskt material	8
2.2 Tillnamnet Iskariot.....	10
2.3 Judasevangeliet och judasforskningen.....	12
3. Judas i Markusevangeliet	13
3.1 Mark 3:13–19: De tolv	13
3.2 Mark 14:10–11: Judas blir förrädare.....	18
3.3 Mark 14:17–21: Måltiden	19
3.4 Mark 14:41–46: Överlämnandet	21
3.5 Sammanfattning: Markus bild av Judas.....	23
4. Judas i Matteusevangeliet	25
4.1 Matt 10:1–4: De tolv	25
4.2 Matt 26:14–16: Judas blir förrädare	27
4.3 Matt 26:20–25: Måltiden.....	29
4.4 Matt 26:46–50: Överlämnandet.....	32
4.5 Matt 27:3–10: Judas självmord.....	35
4.6 Sammanfattning: Matteus bild av Judas.....	38
5. Slutdiskussion & Resultat.....	40
Litteraturlista	43

1. Inledning

Judas Iskariot är en fascinerande figur: På samma gång en del av Jesu innersta lärjungakrets och den som förråder Jesus, på samma gång en till synes nödvändig beståndsdel i påskens drama och en av världshistoriens mest avskydda personer. Otaliga är de beskrivningar av honom som återfinns i framställningar alltifrån de nytestamentliga skrifterna fram till idag och mer eller mindre överblickbar är den uppsjö av förklaringar och utläggningar av sagda framställningar som uppstått inom kyrka, universitet och kulturliv. Judas Iskariot har fascinerat och fortsätter att fascinera.

Att de otaliga beskrivningar av Judas som uppstått under historiens gång är långt ifrån eniga om vem lärjungen Judas var har åter och åter påpekats – men vad kan sägas om den utveckling som karakteriseringen av honom genomgått under seklernas lopp? Har beskrivningarna av Judas – som vissa bibelforskare menar – bara blivit mörkare och mörkare, eller är en sådan förklaring alltför simplistisk? Judas Iskariot uppfattas av många som en ond människa *par excellence*, men innebär detta att varje författare som tecknat ett porträtt av honom har ägnat sig åt att teckna en negativare bild av Judas än sin föregångare?

Uppfattningarna kring *vem* Judas var, *vad* det exakt var som han gjorde då han överlämnade Jesus och *hur* porträtteringarna av honom har utvecklats under årens lopp är som vi ska se minst sagt mångfacetterad. Till detta vill jag genom denna uppsats bringa något av klarhet genom att ingående jämföra hur Markusevangeliet och Matteusevangeliet beskriver Judas Iskariot. Har Matteus, som här antas ha haft Markus som sin förlaga, förändrat bilden av Judas? Om så är fallet, kan denna förändring beskrivas som – vilket vissa som vi skall se tycks mena – enbart ett förmörkande? Eller som något annat? Kort sagt: Har Matteus i jämförelse med sin förlaga Markus förhärdat Judas – eller har han kanske snarare förmänskligat honom?

1.1 Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka hur bilden av lärjungen Judas tecknas i Markusevangeliet respektive Matteusevangeliet, för att kartlägga om och i så fall hur Matteus, som antas ha haft Markus som förlaga då han sammanställde sitt evangelium, modifierat bildet av Judas.

1.2 Frågeställning

Denna studie utgår ifrån en huvudsaklig frågeställning och en på denna följande frågeställning:

- ✧ Hur skiljer sig bilden av Judas åt mellan Markusevangeliet och Matteusevangeliet?
- ✧ Vad säger detta om Matteus sätt att behandla det material rörande Judas som han övertagit från Markus?

1.3 Metod och teori

Bland de många verktyg som används inom exegetiken använder sig denna studie av tre metoder, vilka här kortfattat presenteras.

Den första av dessa, *Grammatical Criticism*, ägnar sig åt analys av texter genom dess språk. Basen för metoden är analys av enskilda ord och fraser men även det sätt på vilket dessa arrangeras i satser och meningar analyseras med hjälp av denna metod.¹ *Grammatical Criticism* försöker bestämma ords betydelse men arbetar samtidigt i vetenskapen om att enskilda ord sällan kan ges *en*

¹ Hayes & Holladay, *Exegesis*, 72.

betydelse och att innebörden av enskilda ord inte sällan måste sökas i den kontext där ordet återfinns.² *Grammatical Criticism* innebär också en medvetenhet om att ords betydelse kan variera över tid och mellan olika sammanhang och medtar dessa insikter in i analysen av såväl grammatiska som syntaktiska aspekter av texter.³

Literary Criticism, litterär-kritik, denna studies andra metod, används för att studera en rad olika aspekter av texters komposition: Författarskap, historiskt sammanhang, struktur, syfte, enhetlighet samt frågor kring texters äkthet och källor.⁴ *Literary Criticism* kan användas för att analysera många typer av litteratur och läser så att säga (bibel-)texter som vilka texter som helst i syfte att bland annat uppmärksamma en rad olika litterära aspekter hos dessa: Hur en given text är arrangerad och organiserad, vilka eventuella stilistiska egenheter den besitter, vad texten vill kommunicera och hur detta sker, vilken föreställningsvärld som återfinns i texten och vilka sinnesstämningar den skapar.⁵ Att applicera *literary criticism* på en biblisk textpassage innefattar också att se det aktuella avsnittet som en del av en större litterär kontext, vilken både påverkar och påverkas av den passage man studerar.⁶ Medan *grammatical criticism* (se ovan) studerar de ord, fraser, satser och meningar som bildar en text, kan *literary criticism* sägas studera bland annat den värld som en text skapar.⁷

Förutom att studera texters *litterära* aspekter ägnar sig metoden som redan nämnts även åt frågor om texters äkthet och källor, vilket gjort att metoden även kallas *källkritik*.⁸ För de nytestamentliga evangeliernas del har källkritik inte minst använts för att klarlägga dessas källor och inbördes litterära beroendeförhållanden. Detta arbete har lett till en rad förklaringsmodeller, bland vilka *tvåkällshypotesen* idag får sägas vara den allmänt accepterade.⁹ Denna försöker i sin tur besvara det *synoptiska problemet*, vilket bygger på insikten att de tre evangelierna Matteus, Markus och Lukas uppvisar mycket stora likheter och har en *samsyn*, är *synoptiska*, varför de tre evangelierna inte kan ha tillkommit oberoende av varandra. Det synoptiska problemet handlar om frågan i vilken ordning de tre evangelierna kommit till och på vilket sätt de är beroende av varandra.¹⁰ *Tvåkällshypotesen* löser detta problem genom att påstå att Matteus och Lukas oberoende av varandra använt Markus samt ytterligare en gemensam källa, vanligen kallad *Q* efter tyskans *quelle*, "källa." En mindre populär hypotes som dock har försvarare också idag är *farrerhypotesen*, vilken istället menar att Matteus utvecklade och bearbetade Markus, varefter Lukas kombinerade Markus och Matteus.¹¹ Av dessa två har alltså *tvåkällshypotesen* vunnit erkännande, men hos båda återfinns en viktig förutsättning för denna studie: Tanken att Matteus, då han byggt sitt evangelium och därmed också sitt porträtt av Judas, använt Markus som förlaga. Viktigt att här påpeka är att denna studie inte avser pröva riktigheten i dessa hypoteser, utan enbart att som förutsättning nyttja en förklaringsmodell de presenterar.

Denna studies tredje metod är *redaction criticism*, vilken främst används för att utforska hur en författares intentioner reflekteras i de förändringar denne gör i arbetet med det material som utgör

2 Hayes & Holladay, *Exegesis*, 80.

3 Hayes & Holladay, *Exegesis*, 80–81.

4 Gerdmar & Syreeni, *Vägar*, 17, 21; Hayes & Holladay, *Exegesis*, 90.

5 Hayes & Holladay, *Exegesis*, 91.

6 Hayes & Holladay, *Exegesis*, 98.

7 Hayes & Holladay, *Exegesis*, 100.

8 Gerdmar & Syreeni, *Vägar*, 17, 21.

9 Gerdmar & Syreeni, *Vägar*, 21, 67; Hayes & Holladay, *Exegesis*, 128.

10 Winninge, "Evangelierna," 201–202.

11 Winninge, "Evangelierna," 203–204.

hens förlagor.¹² Metoden används för att utforska de redaktionella stadier som lett fram till en texts slutliga form och intresserar sig för de förändringar av en text som skett på vägen fram till denna den slutliga formen av texten. Huvudfokus för redaktionskritiken är dock textens slutliga form och det att förklara de förändringar som ägt rum på vägen fram till denna slutliga form: Vilka (teologiska) tendenser och vilken (teologisk) agenda kan skönjas bakom de förändringar som författaren/redaktören utfört?¹³ Då en (biblisk) text bedöms inkorporera tidigare traditioner, texter eller berättelser kan *redaction criticism* vara ett värdefullt redskap och Nya Testamentets evangelier utgör mycket bra exempel på när så är fallet: Samma händelse, episod eller replik beskrivs i dessa ofta i två, tre eller rentav fyra olika versioner.¹⁴ Utifrån grundantagandet att Matteus i skapandet av sitt evangelium använt Markus som förlaga, försöker denna studie kartlägga vilka modifieringar som ägt rum mellan Markus och Matteus vad gäller beskrivningar av Judas samt vilka eventuella tendenser som dessa modifieringar kan tänkas tyda på.

Det är här också på sin plats att påpeka att även om denna studie utgår ifrån att Matteus haft Markus som en förlaga, så förblir ett flertal intressanta frågor kring Markusevangeliet och Matteusevangeliet tillkomster obesvarade: Är Markusevangeliet respektive Matteusevangeliet resultatet av enskilda människors eller grupperns arbete? I vilken form mottog "Matteus" sitt material från sin här förmodade förlaga "Markus"? Muntligt? Skriftligt? Varifrån kommer det Judasmaterial som "Matteus" inte hämtat från "Markus"? Ifrån andra tidigare källor eller ifrån "Matteus" själv? I vilka sammanhang skapades dessa texter? Frågor som dessa är både intressanta och angelägna men med tanke på denna studies begränsade omfång måste sådana frågor dessvärre förbises här. Att de båda texter som studeras i denna uppsats benämns "Matteus" och "Markus" och att upphovspersonerna till dessa benämns med dessa namn eller kallas "evangelister" eller liknande ska alltså inte ses som uttryck för någon viss hållning i frågan om dessa texters tillkomst, utan enbart som ett sätt att referera till de aktuella texterna och dessas upphovspersoner.

1.4 Material och avgränsningar

Denna studies material utgörs av passager i Markusevangeliet och Matteusevangeliet där lärjungen Judas figurerar. Det textmaterial som används är, om inget annat anges, hämtat från upplaga 28 av Nestle-Alands *Novum Testamentum Graece*. Samtliga översättningar till svenska är, om inget annat anges, mina egna. Denna studie avgränsas genom att inte, med undantag för det som sägs i avsnitt 2, ta andra bibliska eller utombibliska beskrivningar av lärjungen Judas i beaktande. Denna studie avgränsas också genom att den, med undantag för avsnitten 3.1 och 4.1, av utrymmesskäl inte behandlar de många avsnitt där apostlakollektivet i dess helhet, av vilket Judas är en del, förekommer utan endast de passager där mera specifikt just Judas beskrivs.

1.5 Struktur

Denna uppsats är strukturerad enligt följande: I studiens inledningskapitel (1) presenteras dess förutsättningar: Metod, material, syfte, frågeställning med mera. Därefter följer en forskningsöversikt (2) där några huvudlinjer inom judasforskningen kortfattat presenteras. Därpå följer denna studies första huvudkapitel (3) där de avsnitt i Markusevangeliet där Judas förekommer presenteras

12 Hayes & Holladay, *Exegesis*, 127.

13 Hayes & Holladay, *Exegesis*, 127–128.

14 Hayes & Holladay, *Exegesis*, 128.

och analyseras. I studiens andra huvudkapitel (4) presenteras de avsnitt i Matteusevangeliet där Judas figurerar, vilka, med undantag för ett avsnitt hos Matteus som saknar en motsvarighet i Markusevangeliet (4.5), utgörs av jämförelser med motsvarande passager i Markusevangeliet. De båda huvudkapitlen avslutas med varsin sammanfattning av de observationer som gjorts i respektive kapitel (3.5 och 4.6). Studien slutförs i och med dess avslutningskapitel (5) där en slutlig diskussion förs och studiens resultat presenteras.

2. Forskningsöversikt

Ett flertal aspekter av Judas Iskariot, hur denne gestaltats av olika författare och vilken som är hans exakta relation till Jesus och roll i dennes lidande, död och uppståndelse har under seklernas gång fascinerat såväl forskare som lekmän. I detta avsnitt avser jag kort sammanfatta vad jag uppfattar som huvudspåren inom judasforskningen idag: Forskningen kring hur Judas gestaltas i bibliskt och efterbibliskt material, kring hur tillnamnet *Iskariot* skall förstås, samt kring hur publicerandet av det så kallade Judasevangeliet påverkat judasforskningen.

2.1 Judas i bibliskt och efterbibliskt material

Många som intresserat sig för Judas har ägnat sig åt att sammanställa, analysera och jämföra de många porträtt av honom som återfinns i olika framställningar av honom från först och främst Nya Testamentet och därpå följande århundraden. Bland dessa sammanställningar, vilka sinsemellan uppvisar stor variation vad gäller såväl omfattning som akribi, förtjänar några att särskilt nämnas.¹⁵

Den första av dessa är teologen Roman B. Halas avhandling *Judas Iscariot: A Scriptural and Theological Study of His Person, His Deeds and His Eternal Lot* (1946). Studien syftar enligt Halas till att teckna en samlad bild av Judas liv samt vidareutveckla perspektiv som förbisetts i ett tidigare arbete om Judas.¹⁶ Halas avhandling är en utförlig sammanställning av hur Judas beskrivs i främst Nya Testamentet samt av hur Judas förstås av en lång rad kristna teologer från tidiga kyrkofäder fram till idag. Vidare återfinns en utförlig återgivning av hur epitetet *Iskariot* har förstås samt en lång diskussion kring Judas eventuella närvaro vid den första nattvarden. Halas studie avslöjar bitvis tydligt att den tillkommit i en kyrklig kontext och uppvisar vid flera tillfällen dessvärre en alltför harmoniserande attityd gentemot evangeliernas ibland disparata framställningar av Judas. Trots detta får Halas arbete ändå betecknas som en gedigen studie av Nya Testamentets Judas och, inte minst, av hur denne uppfattats genom kyrkans historia.

Likaledes värd ett omnämnande är Hyam Maccobys *Judas Iscariot and the Myth of Jewish Evil* (1992). Maccoby behandlar judasporträtt från fler sammanhang än Halas, från Nya Testamentet fram till idag, men har samtidigt ett annat syfte: Hellre än att studera den historiska realiteten kring Judas, intresserar sig Maccoby för den myt som han menar att Judas representerar.¹⁷ Han påstår att "the story of Judas Iscariot is almost entirely fictional" och att det i den tidigaste kyrkan fram till omkring år 60 inte fanns någon tradition kring Judas som förrädare.¹⁸ Denna tradition kring Judas, som kan ha valts ut för att namnet ligger språkligt nära *jude/judarna*, har enligt Maccoby uppstått som en del av en antisemitisk kampanj från den paulinska kyrkan, som vid tiden försökte definiera sig själv gentemot kyrkan i Jerusalem.¹⁹ Idén om Judas som förrädare ska vidare inte ha uppstått vid ett enskilt tillfälle, utan är resultatet av en utveckling som ägt rum före, mellan och efter de nytestamentliga evangeliernas tillkomst, en utveckling som enligt Maccoby går hand i hand med hur bilden av det judiska folket som ett folk som förkastar, förräder och dödar Jesus växer fram.²⁰ Vad gäller

15 Förutom de titlar som här särskilt introduceras, se också Carey, "Betrayed"; Harrison, *Förrädaren*; Heuter, *Redemption*; Murray, *Traitor*; Paillard, *Judas*; Walsh, *Versions*.

16 Se Halas, *Judas*, xii. Den tidigare studie som Halas refererar till är Donatus Haugg, *Judas Iskariot in den neutestamentlichen Berichten* (1930).

17 Maccoby, *Myth*, 8.

18 Maccoby, *Myth*, 2, 25, 143.

19 Maccoby, *Myth*, 25, 27, 29. Tanken om ett samband mellan *Judas* och *jude/judarna* har också noterats av andra; se ex. Meyer, *Marginalized*, 80.

20 Maccoby, *Myth*, 22, 27, 28, 33, 79.

frågan huruvida Judas förräderi är att betrakta som en historisk realitet, svävar Maccoby på målet.²¹ Maccobys studie är intressant då den beskriver och betonar den divergerande bild av Judas som återfinns bland de nytestamentliga evangelierna. Dock är den samtidigt bristfällig då analysen av enskilda passager stundtals tydligt färgas av Maccobys övergripande hypotes.

Också värd att nämna är William Klassens *Judas: Betrayer or Friend of Jesus?* (1996). Även denna studie samlar och jämför en rad porträtt av Judas, främst de nytestamentliga. Likt Maccobys arbete har Klassens en särskild föresats: Han menar att bilden av Judas som en förrädare är felaktig och omöjlig att sluta sig till utifrån det aktuella källmaterialet. Istället argumenterar han, som titeln antyder, för att den gängse bilden av Judas är i behov av en *radical revision*.²² Ett av Klassens huvudargument består i att han efter en studie av hur verbet *παραδίδωμι* använts i en rad kontexter anser sig kunna slå fast att ordet i de aktuella kontexterna aldrig översatts till *förråda* och att den tidigaste kyrkan därför omöjligt kan ha uppfattat Judas handling som ett förräderi.²³ Klassen, men även Maccoby, har beskrivits som en del av den judasforskning som på senare tid vuxit och som menar att Judas bör uppfattas avsevärt mera positivt än vad som hittills varit fallet, en skolbildning som nyligen varit på frammarsch.²⁴ Styrkan i Klassens studie är att den tydligt beskriver hur olika (främst nytestamentliga) porträtt av Judas skiljer sig åt.²⁵ Svagheten består i att en övergripande hypotes ibland gör sig alltför påmind i analysen av enskilda perikoper.

Sist ut är Kim Paffenroths *Judas: Images of the Lost Disciple* (2001). Här återfinns judasporträtt från ett större antal sammanhang än övriga titlar som presenteras här: Dess omfång sträcker sig från Nya Testamentets evangelier ända fram till idag och omfattar både akademiskt och populärkulturellt material. Intressant i Paffenroths framställan är att de många judasporträtt som tas upp arrangeras tematiskt snarare än kronologiskt, vilket innebär att de många judasporträtt som uppkommit under olika epoker jämförs på ett annat sätt än då den historiska utvecklingen av porträtteringar av Judas beskrivs. Detta är styrkan i Paffenroths studie, medan dess svaghet består i att beskrivningar av enskilda judasporträtt ofta är alltför översiktliga.

Dessa fyra framställningar, men också otaliga andra, har alltså ägnat sig åt att analysera, beskriva och jämföra de många framställningar av Judas som uppkommit alltifrån Nya Testamentets tid och fram till idag samt åt att försöka kartlägga hur porträtteringen av Judas utvecklats från, mellan och efter de nytestamentliga gestaltningarna av honom. Vad gäller den utveckling som denna uppsats undersöker, utvecklingen av judasporträttet som ägt rum mellan Markusevangeliet och Matteusevangeliet, återfinns två vitt skilda uppfattningar som inför denna studie är värda att notera: Å ena sidan menar Meyer att varje nytestamentligt porträtt, från Markus via Matteus och Lukas fram till Johannes och även därefter, innebär att porträtteringen av Judas försämras alltmer.²⁶ Å andra sidan menar Gathercole att en sådan beskrivning är felaktig och simplistisk och att Matteus utökar snarare än försämrar beskrivningen av Judas.²⁷ Efter denna studie kommer jag förhoppningsvis kunna visa på vilken av dessa beskrivningar som är att betrakta som den mest korrekta.

21 Jfr. ex. sidorna 141 resp. 143 i Maccoby, *Myth*.

22 Klassen, *Judas*, 204.

23 Klassen, *Judas*, 57–58. Klassen för även denna diskussion i en senare artikel; se "Authenticity."

24 Dessa och andra verk som representerar detta nya och positivare synsätt på Judas återfinns i Oropeza, "Death," 342. Se även Gosling, "O Judas!," 117.

25 Se särskilt Klassen, *Judas*, 11, 204.

26 Meyer, *Definitive*, 2, 3. Liknande tankegångar uttrycks i Maccoby, *Myth*, 8, 22 och i Klassen, *Judas*, 11, 204.

27 Gathercole, *Gospel*, 42–43.

2.2 Tillnamnet Iskariot

Så gott som alla som intresserar sig för Judasfiguren kommenterar också dennes tillnamn *Iskariot*, vilket sker genom att man ägnar sig åt en eller flera av följande: (I) Ange vilken redan existerande förklaring till *Iskariot* man uppfattar som den riktigaste, (II) presentera en rad (mer eller mindre) etablerade förklaringar till och (i varierande utsträckning argumentera för) varför dessa är felaktiga, (III) utveckla en ny förklaring, (IV) vidareutveckla en befintlig förklaring, (V) beskriva den grad av (o)säkerhet som man uppfattar att epitetet omges av eller (VI) beskriva den grad av konsensus som man uppfattar råder kring (I), (II) och/eller (V). Syftet med detta avsnitt är inte att beskriva exakt hur varje lösningsförslag lingvistiskt förklarar *Iskariot* eller redogöra för alla argument för och emot varje enskild teori, utan enbart att i korthet presentera den fascinerande bredd av förslag som försöken att uttyda *Iskariot* genererat.²⁸

De många uttydningar som epitetet gett upphov till kan med fördel kategoriseras utifrån vilken aspekt av Judaskaraktären de anknyter till och delas här därför in i sex kategorier. Den första av dessa samlar de många förklaringar som ser *Iskariot* som en referens till Judas hemort. Gemensamt för så gott som alla dessa är att de uppfattar det inledande *Is-* som en translitteration av hebreiskans *יִשְׂרָאֵל*, *ish*, "man" och efterföljande bokstäver som en hänvisning till Judas hemort, vilket innebär att *Iskariot* förstås som "man från [X]." Den mest spridda av dessa och av alla förklaringar menar att *Iskariot* syftar på en plats vid namn *Kerioth*, vilken brukar identifieras med byn *Kerioth-Hezron*, belägen i södra Judéen och omnämnd i Josua 15:25. Denna förklaring skall jag återkomma till nedan. En rad andra orter har dock föreslagits: Jerusalem, Issaskar, Jeriko, Kartah i Sebulon, Sykar i Samaria,²⁹ Kartan i Galiléen,³⁰ Sekharyut i Gad,³¹ Qeriyot i Moab, "Hezrons städer/byar,"³² Askar(oth) nära Neapolis, Kirjat(-Jearim),³³ och slutligen ön Korkyra i Joniska havet.³⁴

I den andra kategorin samlas de förklaringar som ser *Iskariot* som en referens till Judas yrke, uppdrag eller politiska hemvist. Här återfinns tre lösningsförslag: Det första härleder *Iskariot* ur latinets *scortea*, "påse av läder," utifrån uppgiften i Johannesevangeliet att Judas var den som hade hand om Jesus och lärjungarnas gemensamma kassa.³⁵ Det andra härleder *Iskariot* ur ett ord som betyder "(röd) färgare/målare" och förstår därmed epitetet som en beskrivning av Judas yrke.³⁶ Det tredje kopplar *Iskariot* till latinets *sicarius*/grekiskans *συκάρτιος*,³⁷ "lönnmördare," och förstår detta som ett uttryck för att Judas var medlem av en judisk-nationalistisk motståndsrörelse som bekämpade den romerska ockupationsmakten. Även denna teori, som vunnit en hel del uppmärksamhet och stöd, kommer jag återkomma till nedan.

Den tredje kategorin inbegriper förklaringar som förstår *Iskariot* som en beteckning på någon form av egenskap hos Judas: Att han har rödblommig hy,³⁸ att han skulle lida av någon form av

28 För en mer ingående introduktion till många av de uttydningar av *Iskariot* som introduceras här, se Brown, *Death vol 2*, 1410–1416; Halas, *Judas*, 7–42; Taylor, "Name."

29 För dessa fem förslag, se Brown, *Death vol 2*, 1413.

30 Se Conway, "Judas," 269. Denna plats nämns i Jos 21:32.

31 av Bassora, *Book*, 107.

32 För dessa två förslag, se Brown, *Death vol 2*, 1414. Qeriyot i Moab nämns i Jer 48:24; Amos 2:2.

33 För dessa två förslag, se Taylor, "Name," 372. Kirjat(-Jearim) nämns i Jos 18:28.

34 Halas, *Judas*, 21.

35 Brown, *Death vol 2*, 1414. För beskrivningen av Judas som kassör, se Joh 12:4–6; 13:29.

36 Se Ehrman, "Abba." Detta lösningsförslag har vidareutvecklats av Arbeitman i "Suffix," en vidareutveckling som även stöds av Cane; se "Contested."

37 Se ex. Brown, *Death vol 2*, 1414–1415.

38 Se Ingholt, "Surname."

sjukdom som orsakar kvävning³⁹ eller att han är lögnaktig.⁴⁰

Den fjärde kategorin innehåller uttydningar som knyter an till förräderitet, genom att antingen härleda epitetet ur en rot som betyder *lön* eller *betalning*,⁴¹ förstå den som en sammansättning som betyder ungefär *den som slår mynt av vänskap*,⁴² härleda den till en rot som gör att epitetet kan översättas *den som överlämnar*⁴³ eller se den som en sammansättning som översätts till ungefär *man of hostile encounter*.⁴⁴

I kategori fem återfinns de uttydningar som kopplar *Iskariot* till Judas död genom att härleda epitetet ur ett ord som har med *hängning* eller *strykning* att göra eller ur ett verb som betyder *att täppa till* eller *att stoppa upp*.⁴⁵

I den sjätte kategorin återfinns avslutningsvis de två återstående förslagen, nämligen det som härleder *Iskariot* ur grekiskans *kariotides*, "dadelträd"⁴⁶ eller ur en ordsammansättning som skall översättas till något i stil med *memorial of the Lord*.⁴⁷

Bland dessa många förslag har alltså två vunnit ett särskilt brett stöd: Dels det förslag som uppfattar *Iskariot* som härlett ur *sicarius*/σικάριος och därmed betraktar Judas som medlem av en judisk motståndsrörelse, dels och allra främst det förslag som uppfattar *Iskariot* som en beskrivning av Judas hemort: Keriot-Hezron i södra Judéen. *Sicarius*-teorin har fått en hel del stöd,⁴⁸ men också en del kritik.⁴⁹ *Man från Kerioth*-teorin är den som förordas av flest och beskrivs som det mest accepterade och spridda förslaget,⁵⁰ samtidigt som både tanken på *Iskariot* som en beskrivning av en geografisk plats och *-kariot* som en hänvisning till Keriot-Hezron i Judéen har kritiserats.⁵¹ Flera har också påpekat den osäkerhet som omgärdar epitetet och den brist på konsensus som råder.⁵² Vissa menar att det är tänkbart att inte ens evangelisterna förstod epitetets betydelse.⁵³ Vad bibelkommentarer till Markusevangeliet och Matteusevangeliet anser om *Iskariot* redovisas i 3.1 och 4.1 nedan. Jag kommer där visa att de två uttydningar av *Iskariot* som här särskilt lyfts fram även är de som ges mest uppmärksamhet hos kommentatorerna samt att det kan vara möjligt att Markus och Matteus förstått epitetet på olika sätt.

39 Se Halas, *Judas*, 22. Taylor har dessutom relativt nyligen lanserat ett intressant uttydningsförslag till *Iskariot* som tycks vara en variation av denna teori; se "Name," 379–383.

40 Se Gärtner, "Iskariot," 80; Torrey, "Name."

41 Se Brown, *Death vol 2*, 1413.

42 Se Derrett, "Iskariot," 10.

43 Se Brown, *Death vol 2*, 1415.

44 Se Halas, *Judas*, 27. För tydlighets skull behålls det engelska översättningsförslaget.

45 För dessa två förklaringar, se Brown, *Death vol 2*, 1413. Dessa förklaringar för tankarna till Judas död såsom den beskrivs i Matt 27:5. Jfr. Apg 1:18.

46 Se Conway, "Judas," 269. Det ord Conway tycks vara ute efter är καρποωτός.

47 Se Brown, *Death vol 2*, 1413. Även här behålls för tydlighets skull det engelska översättningsförslaget.

48 Att många argumenterat för detta sätt att betrakta Judas påpekas av Klassen i *Judas*, 34. Se även Buchanan, "Judas Iskariot," *ISBE* 2:1152; och Maccoby, *Myth*, 132, 134, 143.

49 Se ex. Brown, *Death vol 2*, 1415; Gärtner, "Iskariot," 54; Torrey, "Name," 58.

50 Buchanan, "Judas Iskariot," i *ISBE* 2:1151; Carey, "Betrayed," 25; Conway, "Judas," 270; Gathercole, *Gospel*, 25; Halas, *Judas*, 38–39; Krosney, *Lost*, 52; Metzger, *Textual*, 26; Meyer, *Definitive*, 20; Sheeley, "Judas Iskariot," i *EDB*: 748.

51 Brown, *Death vol 2*, 1414; Ingholt, "Surname," 155; Maccoby, *Myth*, 129; Torrey, "Name," 52–55.

52 Brown, *Death vol 2*, 1416; Cane, "Contested," 44; Halas, *Judas*, 35; Klassen, *Judas*, 34; Klassen, "Judas Iskariot," *ABD* 1092; Robinson, *Secrets*, 151; Sheeley, "Judas Iskariot," *EDB* 748.

53 Brown, *Death vol 2*, 1416; Klassen, *Judas*, 34; Klassen, "Judas Iskariot," *ABD* 1092. Även detta påstående har dock mötts av kritik; se Torrey, "Name," 52.

2.3 Judasevangeliet och judasforskningen

Trots att denna uppsats inte behandlar det porträtt av Judas som återfinns i det så kallade Judasevangeliet, skall ändå något kort sägas om hur denna text kommit att påverka judasforskningen i stort. Detta dokument skrevs någon gång omkring år 150, alltså cirka 100 år efter att evangeliernas Judas ska ha levt, varför Judas omöjligt kan ha varit dess författare. Inte heller finns i dokumentet någon historiskt tillförlitlig information om Judas eller Jesus som inte redan är känd från annan tidig-kristen litteratur.⁵⁴ Trots detta får det sägas ha fått stora konsekvenser för Judasforskningen.

Publicerandet 2006 av det så kallade *Judasevangeliet* väckte stor uppmärksamhet i och med den bild av Judas som däri presenteras.⁵⁵ I *Judasevangeliet* beskrivs nämligen Judas inte som Jesu förrädare, utan istället som Jesu vän och närmaste förtrogne, som särskilt utvald och som den som Jesus avslöjar sina djupaste hemligheter för och som han anförtroar uppdraget att "initiate the passion."⁵⁶ Judasevangeliets publicerande har lett till ett förnyat intresse för Judasfiguren i stort vilket kan sägas ha fått i huvudsak två konsekvenser: För det första har en rad titlar som behandlar Judasevangeliet publicerats vilka också innehåller presentationer av hur Judas gestaltas i de nytestamentliga evangelierna, presentationer som samtliga dock får betecknas som översiktliga eller rentav ytliga.⁵⁷ För det andra har publicerandet av Judasevangeliet inneburit ett återvändande till de nystamentliga beskrivningarna av Judas och ett försök att i dessa se positiva beskrivningar av honom.⁵⁸ Detta perspektiv inom judasforskningen, att söka efter och särskilt uppmärksamma positiva beskrivningar av Judas, har som nämnts ovan ägt rum också före publicerandet av Judasevangeliet. Dock får, som redan nämnts, detta perspektiv i och med sagda publicering på senare tid sägas ha fått ett betydligt större mått av uppmärksamhet.

54 Pagels & King, *Reading*, xiii. Se också Carey, "Judas," 258.

55 Carey talar i "Judas," 253 om "a sudden firestorm"; Renger i "Ambiguity," 2 om en "great media fanfare."

56 Carey, "Judas," 255; Gathercole, *Gospel*, 44; Meyer, *Definitive*, 14–15; Pagels & King, *Reading*, 3.

57 Se ex. Ehrman, *Lost*, 13–44; Gathercole, *Gospel*, 24–46; Kasser, Meyer & Wurst, *Codex*, 92–96; Krosney, *Lost*, 51–62; Meyer, *Definitive*, 27–44; Most, "Judas," 72–78; Pagels & King, *Reading*, 3–31; Robinson, *Secrets*, 121–165.

58 Se ex. Meyer, *Marginalized*, 19, 79, 80; Meyer, *Definitive*, 14–15, 18, 29–30; Most, "Judas," 72–73; Renger, "Ambiguity," 2. Publicerandet av Judasevangeliet har även föranlett en förnyad analys av olika uttydningar av epitetet *Iskariot*; Se Taylor, "Name," 367.

3. Judas i Markusevangeliet

Startpunkten för denna studie är Markusevangeliet och hur Judas Iskariot där porträtteras. Hos Markus återfinns Judas i två sammanhang: Dels i ett avsnitt där Jesus utser de tolv apostlarna, dels i några passager som utspelar sig i Jerusalem under de sista dagarna av Jesu liv. Hur dessa avsnitt gestaltar Judas Iskariot skall här belysas.

3.1 Mark 3:13–19: De tolv

Den första passagen där Judas förekommer beskriver hur Jesus utser sina tolv lärjungar. Här finns beskrivningar av både Jesu lärjungar som ett kollektiv och Judas individuellt. Passagen beskriver hur Jesus går upp på ett berg och hur han utväljer en grupp lärjungar. Jesus kallar till sig dem som han har utvalt, varpå tolv personer utses.⁵⁹ Huruvida de som Jesus utvalt och de som han sedan utser (och som han ger titeln apostlar) är samma grupp av personer eller om de tolv utses ur en större grupp av människor som följt med Jesus upp på berget, är emellertid inte helt tydligt utifrån det som Markus skriver. Bland kommentatorer råder delade uppfattningar.⁶⁰

Tydligt är dock att Jesus utväljer en inre krets och att det är Jesus själv som har initiativet: Jesus är det handlande subjektet som kallar, utväljer, utser och förser med en titel.⁶¹ I samband med detta motiveras också utnämmandet av de tolv genom att deras uppdrag presenteras: De har kallats för att vara med Jesus och för att han skall sända ut dem att predika och ha makt att driva ut demoner.⁶² Senare beskriver Markus denna utsändning i en passage där såväl det att predika som makt över orena andar och utdrivande av demoner nämns.⁶³ Apostlarna ges alltså makt över demoner och orena andar, en makt som Jesus själv men också andra besitter.⁶⁴ Värt att notera är också att målet för lärjungarnas förkunnelse, människors omvändelse, överensstämmer åtminstone delvis med innehållet i Jesu förkunnelse, vilken presenterats i Markus inledande kapitel.⁶⁵

Därpå följer uppräknandet av de tolv, ett avsnitt där också annan intressant information ges om några av de tolv. Simon får namnet Petrus och åt bröderna Jakob och Johannes ges namnet βοανηργές, vilket enligt Markus betyder *åskans söner*.⁶⁶ Kring själva uttydandet av βοανηργές samt den mer exakta betydelsen av *åskans söner* tycks dock oklarheter råda, som kan få konsekvenser för hur vi nedan skall förstå namnet/epitetet *Iskariot*. För det första har det påpekats att uttydandet av

59 3:13: “καὶ προσκαλεῖται οὓς ἠθέλεν”; 3:14: “Καὶ ἐποίησεν δώδεκα.”

60 Jfr 3:14: “[οὓς καὶ ἀποστόλους ὠνόμασεν].” Denna otydlighet påtalas utan att något tolkningsförslag ges av Cranfield och Donahue & Harrington. Hooker menar att den utvalda och den utsedda gruppen är identisk, en tolkning som också förespråkas av Lane. van Iersel, Mann, Marcus och Wessel & Strauss menar att de tolv utses ur en större grupp av utvalda. Se Cranfield, *Mark*, 126; Donahue & Harrington, *Mark*, 123; Hooker, *Mark*, 111; van Iersel, *Mark*, 164; Lane, *Mark*, 132; Mann, *Mark*, 248; Marcus, *Mark 1–8*, 266; Wessel & Strauss, “Mark,” 742.

61 Nota! det enfatiska uttrycket i Mark 3:13: “καὶ προσκαλεῖται οὓς ἠθέλεν **αὐτός**” Jesu initiativ påpekas av flera kommentatorer; se Cranfield, *Mark*, 126; Donahue & Harrington, *Mark*, 123; Gould, *Mark*, 56; Guelish, *Mark 1–8*:26, 157; Gundry, *Mark*, 164, 167; MacDonald, “Judas,” 122; Marcus, *Mark 1–8*, 266.

62 3:14–15: “ἵνα ὦσιν μετ’ αὐτοῦ καὶ ἵνα ἀποστέλλῃ αὐτοὺς κηρῦσσειν καὶ ἔχειν ἐξουσίαν ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια.”

63 6:7: “καὶ ἐδίδου αὐτοῖς ἐξουσίαν τῶν πνευμάτων τῶν ἀκαθάρτων” och Mark 6:12–13: “Καὶ ἐξεληθόντες ἐκήρυξαν ἵνα μετανοῶσιν, καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλλον.”

64 För beskrivningar av Jesu makt över demoner och onda andar, se ex. Mark 1:23–26; 1:34; 1:39; 3:11; 3:22; 5:1–13; 9:14–29. För ett exempel på hur även andra människor kan besitta denna förmåga, se Mark 9:38–41.

65 Jfr lärjungarnas förkunnelse i Mark 6:12: “ἐκήρυξαν ἵνα μετανοῶσιν” med innehållet i Jesu egen förkunnelse i Mark 1:14–15: “**κηρῦσσω** τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ καὶ λέγων ὅτι πεπλήρωται ὁ καιρὸς καὶ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ· **μετανοεῖτε** καὶ πιστεῦτε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ.” Denna koppling görs även i Collins, *Mark*, 217–218; MacDonald & Van Eck, “Witnesses,” 5.

66 3:16–17: “καὶ ἐπέθηκεν ὄνομα τῷ Σίμωνι Πέτρον, καὶ Ἰακώβον τὸν τοῦ Ζεβεδαίου καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἰακώβου καὶ ἐπέθηκεν αὐτοῖς ὄνομα [τα] Βοανηργές, ὃ ἐστὶν υἱοὶ βροντῆς.”

βοανηγγές till just “åskans söner” är tveksam och svår att rekonstruera från hebreiskan/arameiskan. Ett flertal ord som har med skakningar och oroligheter att göra har presenterats som tänkbara förklaringar.⁶⁷ För det andra är inte heller betydelsen av epitetet *åskans söner* tydlig: Ett flertal förslag har getts,⁶⁸ bland vilka det att epitetet på något sätt skulle ha med brödernas karaktär eller temperament att göra är det vanligaste.⁶⁹ Några anför också Markus 9:38, och någon enstaka dessutom 10:35–40 som exempel på detta personlighetsdrag hos bröderna.⁷⁰

En annan tänkbar möjlighet till hur βοανηγγές som epitet på de båda bröderna skall uttydas innebär att begreppet förstås på ett sätt som har med krig och uppror snarare än med andra slags skakningar att göra, ett tolkningsförslag som så vitt jag kan se inte presenteras tidigare. Utgångspunkten för denna förståelse av βοανηγγές är att Rooks sätt att uttyda detta ord, det vill säga som en translitteration av hebreiskans בני רעש, antas. Rook översätter detta בני רעש till “Sons of (the) quaking (heavens),” vilket får sägas vara mycket likt det “åskans söner” som evangelisten själv talar om.⁷¹ Det hebreiska רעש kan dock också syfta på andra slags skakanden, från exempelvis främmande nationer och de vapen som används i krig, och som substantiv kan ordet användas till att såväl beskriva ljudet av strid som mera specifikt ljudet av vapen och annat krigsmateriel.⁷² En tänkbar översättning av בני רעש / βοανηγγές skulle därmed kunna vara något i stil med *stridens söner* eller *stridslarmets söner*. Om denna förståelse antas, innebär det att evangelistens förklaring “υιοὶ βροντῆς” är felaktig, eftersom grekiskans βροντή kan översättas till *åska* eller liknande väderfenomen, men inte har den vidare betydelse som hebreiskans רעש innehar.⁷³

Denna förklaring av βοανηγγές innebär alltså att uttrycket kommer ifrån hebreiskans בני רעש, att רעש ges en översättning som är mindre vanligt förekommande i GT än den som Rook (och evangelisten själv) föreslår, och att evangelisten därmed missförstått den term han försökt förklara.⁷⁴ Det som talar för den tolkning jag presenterar, där alltså βοανηγγές förstås som en term som beskriver strid, är att רעש innehar denna betydelse i ett flertal passager i GT, att uttrycket *åskans söner* inte kunnat förklaras på ett tillfredsställande sätt i kommentarlitteraturen, att epitetet *stridens söner* kan sägas vara mer konkret till sin karaktär och att detta stridsmotiv passar bättre in i den aktuella kontexten, en kontext där, som vi skall se, det är tänkbart att också andra lärjungar av evangelisten förses med epitet av snarlik innebörd. Även uttrycket *åskans söner* kan dock vara ett

67 Se Grant & Luccock, “Mark,” 688; Collins, *Mark*, 219; Cranfield, *Mark*, 131; Donahue & Harrington, *Mark*, 124; Guelich, *Mark 1–8:26*, 162; Hooker, *Mark*, 112; van Iersel, *Mark*, 166; Mann, *Mark*, 249; Marcus, *Mark 1–8*, 264. Det kanske mest intressanta lösningsförslaget presenteras emellertid i Rook, “Boanerges,” 94–95.

68 van Iersel menar att det kan vara ett ironiskt smeknamn, medan Mann påpekar att titeln kan betyda att bröderna är tvillingar. Collins ser åskan som ett uttryck för teofani, vilket innebär att epitetet ska förstås som ett positivt sätt att beskriva Guds tydliga närvaro i brödernas apostlaskap. Marcus påpekar förekomsten av en stad med samma namn, vilket kan innebära att epitetet skall uppfattas positivt, men att det är tänkbart att namnet också bär på eskatologiska nyanser. Se Collins, *Mark*, 220; van Iersel, *Mark*, 166; Mann, *Mark*, 249; Marcus, *Mark 1–8*, 264, 268.

69 Denna uttydan av *åskans söner* lyfts fram som mer eller mindre tänkbar av Cranfield, Donahue & Harrington, Gould, Gundry, Hooker, Lane, Marcus och Wessel & Strauss. Av dessa tycks endast Marcus uppfatta denna potentiella uttydan av epitetet som något negativt. Se Cranfield, *Mark*, 131; Donahue & Harrington, *Mark*, 124; Gould, *Mark*, 58; Gundry, *Mark*, 169; Hooker, *Mark*, 112; Lane, *Mark*, 134–135; Marcus, *Mark 1–8*, 268–269; Wessel & Strauss, “Mark,” 743.

70 Se Cranfield, *Mark*, 131 (anför 9:38); Donahue & Harrington, *Mark*, 124 (anför 9:38); Gundry, *Mark*, 169 (anför 9:38 och 10:35–40); Hooker, *Mark*, 112 (anför 9:38).

71 För en beskrivning av hur Rook kan förstå βοανηγγές som härlett ur בני רעש, se alltså Rook, “Boanerges,” 94–95.

72 W. C. Kaiser, Jr., M. V. Van Pelt, “8321 רעש,” *NIDOTTE* 3:1160–1.

73 Jfr. Liddell & Scott, “βροντή,” *L&SGEL*, 331; Danker, “βροντή,” *BDAG*, 184; Montanari, Goh % Schroeder, “βροντή,” *BrillDAG*, 407.

74 Även Guelich ser det som möjligt att Markus haft svårt att förklara βοανηγγές; se *Mark 1–8:26*, 162.

epitet som för tankarna till strid och/eller uppror, även om den tolkning jag föreslår enligt mig tydligare bibringar sådana konnotationer.⁷⁵

Efter beskrivningen av Jakob och Johannes följer en uppräkningslista av sju namn där alla utom Jakob Alfaios son omnämns enbart med ett förnamn. Därpå räknar Markus upp en Simon med det för denna undersökning intressanta tillnamnet *Kananaios*.⁷⁶ De flesta förstår termen som härledd ur en arameisk rot som har med iver/nitiskhet eller upproriskhet att göra, varefter tolkningarna dock går isär. Flertalet uppfattar termen som en beskrivning av hur denne skulle vara en del av någon slags judisk-nationalistisk motståndsrörelse.⁷⁷ Andra menar att tillnamnet måste förstås som en beskrivning av ett personlighetsdrag hos Simon, eftersom, menar dessa, sagda nationalistiska/revolutionära rörelse inte var verksam förrän några decennier efter att Judas levde.⁷⁸ Mot denna uppfattning kan dock påpekas att Simon Kananaios mycket väl kan ha varit del av en gruppering med en liknande målsättning, samt att termen *Selot* mycket väl kan ha använts som en beskrivning på en person innan en sammanslutning med ett liknande namn formellt bildats.⁷⁹ Vi ser alltså att denne Simons tillnamn tycks ha med någon form av iver/upproriskhet att göra, något som kan visa sig vara en betydelsefull observation inför den kommande utvärderingen av Judas och dennes tillnamn *Iskariot*. Värt att notera är också det faktum att Markus inte, såsom var fallet med epitetet *βοανηργής*, försöker förklara innebörden av uttrycket *Kananaios*.

Sist av de tolv som Jesus utser nämns så Judas. Att Judas ges denna position kan vara avsiktligt, exempelvis för att denne på något sätt ska placeras i periferin och uppmärksamhet därmed riktas mot honom eller den gärning som också beskrivs här (se nedan).⁸⁰ Kring Judas kan vidare ett flertal intressanta observationer göras. Den första av dessa handlar om hur Judas tillnamn, *Iskariot*, skall förstås. Markus tycks här inte förklara *Iskariot*, såsom han tidigare försökt förklara *βοανηργής*, något som gör att det inte kan uteslutas att Markus själv inte visste vad namnet betydde.⁸¹ Det finns här därför en tvådelad frågeställning som dels rör vad epitetet *Iskariot* som sådant betyder och dels det sätt på vilket evangelisten kan tänkas ha uppfattat detsamma.

Vad gäller epitetet *Iskariot* som sådant föredrar en majoritet av kommentatorerna en betydelse där *Ἰσκαριώθ* förstås som en translitteration av hebreiskans *איש קריית*, "(en) man från Kerioth."⁸² *Iskariot* syftar enligt denna förklaringsmodell alltså på den plats som Judas kom ifrån, byn *Kerioth*, vilken brukar identifieras med byn *Kerioth-Hezron*, belägen 20 km söder om Hebron i Judéen.⁸³ Vid

75 Gundry menar att "Mark does not hesitate to give a translation of Boanerges that might arouse suspicions of insurrectionism"; Se *Mark*, 169. Se även Maccoby, *Myth*, 145.

76 3:18: "καὶ Ἀνδρέαν καὶ Φίλιππον καὶ Βαρθολομαῖον καὶ Μαθθαῖον καὶ Θωμᾶν καὶ Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ἀλφαίου καὶ Θαδδαῖον καὶ Σίμωνα τὸν Καναναῖον."

77 Detta påpekas med en varierande grad av säkerhet av Cranfield, *Mark*, 132; Gould, *Mark*, 59; Grant & Luccock, *Mark*, 688; Hooker, *Mark*, 112f; van Iersel, *Mark*, 166; Mann, *Mark*, 250; Wessel & Strauss, "Mark," 743. Värt att notera är även att ingen kommentator ser *Kananaios* som en beteckning för en geografisk hemvist.

78 Se Collins, *Mark*, 222–223; Donahue & Harrington, *Mark*, 125; Tuckett, "Mark," 893.

79 Mann menar att termen *Selot* "would appropriately have been applied to such people before any formally organized party came into being." Se Mann, *Mark*, 250. Se även Hooker, *Mark*, 112–113.

80 Se Paffenroth, *Judas*, 6 samt Renger, "Ambiguity," 3.

81 Donahue & Harrington anger dock som en tänkbar förklaring till *Iskariot* att ordet skulle stamma från en hebreisk rot, *sqr*, med betydelsen *överlämna* eller *räcka över*. I denna uttydan kan det därpå följande uttrycket *den som överlämnade honom*, ὃς καὶ παρέδωκεν αὐτόν, ses som en förklaring av just *Iskariot*. Se Donahue & Harrington, *Mark*, 125. Att det är tänkbart att Markus själv inte förstår epitetet *Iskariot* påpekas av Hooker, *Mark*, 113.

82 Se Collins, *Mark*, 223; Cranfield, *Mark*, 132; Gould, *Mark*, 59; Guelich, *Mark 1–8:26*, 163; Hooker, *Mark*, 113; Lane, *Mark*, 136; Wessel & Strauss, "Mark," 743–744. Vidare listar Donahue & Harrington och van Iersel denna förklaring som en av de två troligaste, se Donahue & Harrington, *Mark*, 125; van Iersel, *Mark*, 167.

83 Se Collins, *Mark*, 223; Cranfield, *Mark*, 132; Gould, *Mark*, 59; Hooker, *Mark*, 113; Wessel & Strauss, "Mark,"

sidan av denna förklaring återfinns på olika håll en rad såväl exempel på hur epitetet *har* förklarats som beskrivningar av hur epitetet *bör* förklaras.⁸⁴ Bland dessa många förklaringar förtjänar ytterligare en att omnämnas något mera ingående, nämligen den som härleder Ἰσκαριώθ ur latinets *Sicarius/Sicarii* (=“lönmördare”). Denna förklaring, som fått ett blandat mottagande,⁸⁵ innebär att Judas var en del av en judisk terroristgruppering liknande eller identisk med den som kort beskrivits i anslutning till epitetet *Kananaios* ovan.⁸⁶ Trots att denna uttydan alltså inte har något bredare stöd är den dock intressant eftersom den kan vara en nyckel till hur just Markus förstår epitetet *Iskariot*.

Kommentatorn Joel Marcus menar nämligen att det är en omöjlighet att försöka att med säkerhet tillskriva den historiske Judas *ett* epitet, men att, då det kommer till evangelisten Markus förståelse av termen, det mest troliga uttydandet tycks vara *the revolutionary interpretation*. Till stöd för detta anför Marcus även läsartsvarianten Σκαριωθ, som ligger något närmare latinets *sicarius/sicarii* än den av NA²⁸ valda läsarten Ἰσκαριώθ, även om den inledande vokalen från *sicarius/sicarii* dock saknas i Σκαριωθ. Så gott som samma läsartsvariant återfinns dock i samma manuskript i parallellställena hos Matteus och Lukas, varför det är otydligt på vilket sätt den aktuella läsartsvarianten talar för att just *Markus* förståelse av termen skulle bära på en betydelse som har med uppror/revolution att göra.⁸⁷ Vad som emellertid tydligt talar för att Judas tillnamn just här hos Markus skall ges en *revolutionary interpretation* är att det finns tydliga tecken som talar för att också andra lärjungars epitet/tillnamn skall förstås på detta liknande sätt. I fallet Simon Kananaios noterades det hur en majoritet av kommentatorerna ser på denna term som kopplad till någon slags iver/upproriskhet. I fallet med epitetet βουνηργές noterades att såväl den uttydan av begreppet som evangelisten och andra ger, men än mer den jag själv föreslår, kan kopplas till upproriskhet/revolution. Detta sammantaget betyder alltså att en uttydan av Ἰσκαριώθ som innebär att termen härleds från latinets *sicarius/sicarii* är tänkbar vad gäller evangelisten Markus förståelse av begreppet, eftersom denne presenterar ytterligare två epitet med potentiellt liknande innebörd. Att just evangelisten Markus förståelse av Ἰσκαριώθ skulle kunna skilja sig från såväl övriga evangelisters som från moderna kommentatorers uppfattning av termen är dessutom tänkbart, inte minst i ljuset av att denna evangelist, som vi sett, kan ha varit okunnig om och/eller ha missförstått vissa av de epitet som han i denna perikop använder sig av.

Allra sist i denna passage beskrivs den handling som Judas längre fram skall komma att utföra: Överlämnandet av Jesus.⁸⁸ Värt att notera här är att det verb som används för att beskriva Judas handling och som traditionellt översatts till *förråda*, har en mera neutral grundbetydelse, där någonting överlämnas från någon till någon annan utan att någon konnotation av förräderi

743–744.

84 Se ex. Donahue & Harrington, *Mark*, 125; Mann, *Mark*, 250–251. Se också under 2.2 ovan.

85 Förklaringen avfärdas av Cranfield, beskrivs som i viss mån otrolig av Donahue & Harrington, samt betecknas som “mindre trolig” av Wessel & Strauss och som problematisk av Guelich. van Iersel betecknar dock förklaringen som en av de två mest troliga, medan Grant & Luccock betecknar den som den allra troligaste förklaringen. Se Cranfield, *Mark*, 132; Donahue & Harrington, *Mark*, 125; Grant & Luccock, “Mark,” 689; Guelich, *Mark 1–8:26*, 163; van Iersel, *Mark*, 167; Wessel & Strauss, “Mark,” 743–744.

86 Cranfield, *Mark*, 132; Donahue & Harrington, *Mark*, 125; Grant & Luccock, “Mark,” 689; van Iersel, *Mark*, 167; Wessel & Strauss, *Mark*, 743–744.

87 Se Marcus, *Mark 1–8*, 264–265. Läsartsvarianten Σκαριωθ återfinns i manuskripten D lat i såväl Mark 3:19 som i parallellställena Matt 10:4 (ο Σκαριωτης) och Luk 6:16 (Σκαριωθ). Att läsartsvarianten Σκαριωθ stödjer teorin om epitetet Iskariot som härlett ur lat. *sicarius/sicarii* påpekas också av Guelich, *Mark 1–8:26*, 163.

88 3:19: “καὶ Ἰούδαν Ἰσκαριώθ, ὃς καὶ παρέδωκεν αὐτόν.”

föreligger, ett faktum som såväl påpekas av en rad kommentatorer,⁸⁹ som beskrivs i flertalet *lexica*.⁹⁰ Det faktum att *παραδίδωμι* kan ha en mera neutral betydelse skulle kunna innebära att Judas överlämnande av Jesus skall förstås som något slags neutralt överlämnande snarare än som ett förräderi, ett perspektiv som drivs av bland annat William Klassen. Denne argumenterar tämligen utförligt och beskriver bland annat hur *παραδίδωμι* använts i ett flertal språkliga kontexter.⁹¹ Utifrån detta drar han slutsatsen att Judas inte kan ha uppfattats som en förrädare av den tidigaste kyrkan.⁹² Klassens kan i sin argumentation verka övertygande, men denne bortser dessvärre ifrån det faktum att *παραδίδωμι* här får konnotationen av *förräderi* från den större kontexten, där också Jesu motståndare, såsom det fientligt inställda Sanhedrin, ingår.⁹³ Klassens undersökning har kritiserats och enligt min mening motbevisats, inte minst av Gosling.⁹⁴ Verbet *παραδίδωμι* kommer, som jag skall visa, återkommande att användas för att beskriva Judas gärning, varför denna term och hur den bäst skall förstås kommer att diskuteras också nedan.

Det faktum att Judas kommande gärning nämns redan här får, till sist, vissa konsekvenser. För det första kan en koppling göras mellan detta och det ovan noterade faktumet att Markus tämligen emfatiskt betonar att Jesus själv utvalde de tolv apostlarna, en koppling som innebär att Jesus aktivt tycks utse som en av sina närmast förtrogna den som ska komma att förråda honom.⁹⁵ Några har också påpekat hur det verkar föreligga något av en oenhetlighet i det att Judas framtida gärning nämns just här, eftersom denna inte korresponderar med passagens huvudsakliga syfte, utnämmandet av apostlarna, och eftersom detta påpekande inte harmonierar med den annars positiva stämningen här.⁹⁶ Nämmandet av Judas förräderi får till sist också till följd att läsarens möte med övriga passager där Judas omnämns färgas: Nämmandet av Judas framtida gärning redan här gör att denne redan från början karakteriseras utifrån den gärning han först långt senare utför.⁹⁷

Sammanfattningsvis ser vi alltså att flera saker kan sägas om Judas utifrån den första perikopen där han förekommer: Judas utväljs till att bli en del av en inre krets som skall vara tillsammans med Jesus och, på ett sätt som liknar Jesu eget, predika och ha makt över demoner/orena andar. Detta utväljande beskrivs tydligt som något Jesus *själv* beslutat. Vi ser också hur Markus beskriver hur Judas blir en del av en grupp där några troligen, potentiellt också Judas själv, har eller ges tillnamn/epitet som utan större svårighet kan associeras till krig och uppror. Vi har dessutom sett att Judas redan här beskrivs tillsammans med den gärning som han först långt senare ska komma att utföra, men att denna gärning beskrivs med ett verb som oftare har en neutralare betydelse än det

89 Collins, *Mark*, 223; Cranfield, *Mark*, 61–62; Derrett, “Iscariot,” 3; Gould, *Mark*, 59; Gundry, *Mark*, 169; Marcus, *Mark 1–8*, 265; Renger, “Ambiguity,” 3; Suggit, “Poetry’s,” 10–11.

90 Jfr. Liddell & Scott, “*παραδίδωμι*,” *L&SGEL*, 1308; Danker, “*παραδίδωμι*,” *BDAG*, 761–763; Montanari, Goh & Schroeder, “*παραδίδωμι*,” *BrillDAG*, 1546–1547.

91 Se Klassen, *Judas*, 47–58. Klassen återkommer också till denna argumentation i en senare artikel; se “Authenticity.”

92 Klassen hävdar att “whatever Judas did, the earliest Christians did not view it as a betrayal of Jesus or of their faith community.” Se Klassen, *Judas*, 57–58. Också andra har antagit Klassens förståelse av *παραδίδωμι*; se ex. Robinson, *Secrets*, 157–158.

93 Detta påpekas även av Gundry, som menar att *παραδίδωμι* “gets the connotation of betrayal only from its context, here the larger context of Judas Iscariot’s giving Jesus over to the antagonistic Sanhedrin.” Se *Mark*, 169.

94 Se Gosling, “O Judas!,” 117–125. Klassens tillvägagångssätt kritiserar också i Gathercole, *Gospel*, 39–41.

95 Gundry påpekar att det faktum att dessa två passager återfinns i samma avsnitt kan antyda att Jesu eget val och egna vilja kommit att bidra till hans framtida överlämnande. MacDonald menar att uttrycket “den som överlämnade honom” “sting all the more” i ljuset av att det är *Jesus själv* som utsett sina lärjungar. Jfr MacDonald, “Judas,” 122; Gundry, *Mark*, 166.

96 Se Marcus, *Mark 1–8*, 269; Yang, “One of the Twelve,” 254.

97 Jfr. Donahue & Harrington, *Mark*, 127; van Iersel, *Mark*, 167; MacDonald, “Judas,” 124–125; Tuckett, “Mark,” 893.

förräderi som verbet i just denna kontext tycks beteckna.

3.2 Mark 14:10–11: Judas blir förrädare

Under den del av Markus berättelse som behandlar Jesu sista dagar i livet förekommer Judas i tre sammanhang. I den första av dessa beskrivs hur Judas initierar det förrådande som tidigare nämnts genom att söka upp överstepräster och erbjuda dem att överlämna Jesus. Trots sin ringa omfattning innehåller perikopen några intressanta aspekter som här skall belysas.

Några kommentarer ser, inledningsvis, en koppling mellan 14:1-2, där det beskrivs hur överstepräster och de skriftlärdas *söker* efter ett sätt att gripa och döda Jesus, och denna perikop, där Judas tar kontakt med dessa för att därpå själv *söka* efter ett lämpligt tillfälle att förråda Jesus.⁹⁸ Kopplingen framstår särskilt tydligt i det faktum att överstepräster och de skriftlärdas sökande och Judas dito beskrivs med samma verb, ζητέω.⁹⁹ Dessa båda perikoper, menar Hooker, formar tillsammans en ram kring och kontrast till berättelsen om kvinnan som smörjer Jesus.¹⁰⁰

Judas beskrivs också som *en av de tolv*, vilket görs med det enligt några språkligt udda uttrycket ὁ εἷς τῶν δώδεκα.¹⁰¹ Flera har uppfattat den bestämda artikeln, eller beskrivningen av Judas som *en av de tolv* här som sådan, som ett sätt att särskilt betona något, varefter förklaringarna dock går isär. Några förstår uttrycket som att Judas är *den ende* av de tolv som förrådade Jesus eller var kapabel till något sådant.¹⁰² Andra menar att intimiteten i Judas och Jesu relation här betonas, vilket skulle understryka den negativa bilden av Judas.¹⁰³ Ytterligare några ser i beskrivningen av Judas som *en av de tolv* en negativ skildring av apostlakollektivet i dess helhet.¹⁰⁴ Andra påpekar att uttrycket ὁ εἷς τῶν δώδεκα bara behöver vara ett sätt att syfta tillbaka på en tidigare omnämnd person.¹⁰⁵ Vilken betoning evangelisten kan ha avsett med att här benämna Judas som ὁ εἷς τῶν δώδεκα är omöjligt att med säkerhet säga, men värt att notera är att tre av de fyra tolkningar som här presenterats innebär att Judas beskrivs i negativa ordalag.

Intressant att notera kring Judas i denna perikop är även att evangelisten beskriver hur Judas söker upp överstepräster med sitt erbjudande om att förråda Jesus till dem men inte beskriver Judas motiv till denna gärning.¹⁰⁶ Denna frånvaro av motiv har lett till att någon kallar Judas gärning för *ett osmyckat förräderi*, medan en annan förklarar evangelistens ointresse för Judas motiv med att denne, om än oavsiktligt, är en del av en gudomlig plan.¹⁰⁷ Inte heller finns det i Markus redogörelse någon tydlig koppling mellan 14:10–11 och den närmast föregående episoden, där Jesus smordes med balsam och sedan förebrår dem som kritiserar kvinnans handlande. Trots att, menar Gould, stor möda lagts på att försöka etablera en logisk koppling mellan dessa båda passager,

98 Grant & Luccock, "Mark," 871; Hooker, *Mark*, 330; Mann, *Mark*, 559.

99 Jfr. 14:1: "καὶ ἐζήτουν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς πῶς αὐτὸν ἐν δόλῳ κρατήσαντες ἀποκτείνωσιν" och 14:11: "καὶ [Judas] ἐζήτην πῶς αὐτὸν εὐκαίρως παραδοῖ." För denna och andra språkliga samband mellan 14:1–2 och 14:10–11, se Marcus, *Mark 8–16*, 943.

100 Hooker, *Mark*, 330.

101 Så Hooker, *Mark*, 331; MacDonald, "Judas," 127; Marcus, *Mark 8–16*, 937.

102 Cranfield, *Mark*, 419; Mann, *Mark*, 560; Marcus, *Mark 8–16*, 937.

103 Hooker, *Mark*, 331; MacDonald, "Judas," 126.

104 van Iersel, *Mark*, 418f; Yang, "One of the Twelve," 255.

105 Gundry, *Mark*, 804; Marcus, *Mark 8–16*, 937.

106 Jfr. 14:10: "Καὶ Ἰούδας Ἰσκαριῶθ ὁ εἷς τῶν δώδεκα ἀπῆλθεν πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς ἵνα αὐτὸν παραδοῖ αὐτοῖς." Frånvaron av motiv påpekas också av Collins, *Mark*, 644; Cranfield, *Mark*, 419; Donahue & Harrington, *Mark*, 389; Gundry, *Mark*, 805; Hooker, *Mark*, 331; van Iersel, *Mark*, 419; Mann, *Mark*, 559; Paffenroth, *Judas*, 7.

107 Hooker, *Mark*, 331; Mann, *Mark*, 559.

skall dessas inbördes relation enbart uppfattas kronologiskt.¹⁰⁸

Några har vidare påpekat att det inte definieras *vad* det är Judas förräderi.¹⁰⁹ Detta påpekande är märkligt, eftersom förrådandet måste handla om att förse Jesu motståndare med ett *lämpligt tillfälle* att i tysthet gripa Jesus, det vill säga ett tillfälle där risken att *oro bland folket* uppstår är så liten som möjligt.¹¹⁰ I denna avsikt går alltså Judas till översteprästerna vilka i sin tur blir glada och lovar honom pengar.¹¹¹ Alltså tycks iniativet till betalning komma från översteprästerna. Perikopen avslutas sedan med att Markus beskriver hur Judas, på ett sätt snarlikt översteprästernas och de skriftlärdas i 14:1–2, söker efter ett lämpligt tillfälle att realisera sitt förräderi.¹¹²

I denna korta passage som beskriver hur Judas konspirerar med översteprästerna och därmed förbereder sitt förräderi, förses alltså läsaren med viss information om Judas. Vi ser att Judas beskrivs som *ὁ εἷς τῶν δώδεκα*, ett epitet som av många kommentatorer, om än av ett flertal olika anledningar, uppfattats som en utsaga som vill understryka en negativ aspekt av Judasfiguren. Vi ser också att evangelisten inte tillskriver Judas något motiv för dennes handlande: Det finns inget som tyder på att detta skulle vara en reaktion på det som skett tidigare, inte heller kan de pengar som här nämns ha varit det som förmådde Judas att göra det han gjorde, eftersom detta initiativ togs av översteprästerna och först efter att Judas kommit till dem med sitt erbjudande. De kommentatorer som försöker förklara denna frånvaro av motiv ser den antingen som ett tecken på att hela händelseförloppet styrs av högre makter eller som ett tecken på att Judas förräderi är *osmyckat*. Vi har i denna perikop också, tvärt emot vad vissa menar, sett att Judas förräderi består i att förse Jesu fiender med det lämpliga tillfälle för att gripa Jesus, som dessa väl vet att de behöver.

3.3 Mark 14:17–21: Måltiden

I nästa passage där Judas förekommer är Jesus och apostlarna samlade till måltid. Här tecknas en genomgående negativ bild av Judas, vilket sker genom tre olika tillgrepp. Det första av dessa utgörs av det faktum att Matteus låter Jesus betona att den som skall förråda honom är en av hans närmast förtroga. Inledningsvis beskrivs nämligen hur Jesus kommer till platsen för måltiden med de tolv, varefter han berättar för dem att en av dem skall förråda honom. Strax därpå, som ett svar på lärjungarnas frågande, konstaterar Jesus åter att förråddaren är *en av de tolv*.¹¹³ Det verb som används här, *παραδίδωμι*, är samma ord som vi sett att Markus tidigare använt för att beskriva Judas gärning. Samma verb användes också då Jesus talar om sitt kommande lidande, om lärjungarnas öde, samt då Johannes döparens öde beskrivs.¹¹⁴ Verbet förekommer två gånger i passagen och vid åtminstone det första av dessa (14:18) är det tydligt att det är Judas som är dess subjekt.¹¹⁵

Två gånger i perikopen beskrivs alltså hur Jesu förrådare tillhör den innersta lärjungakretsen,

108 Gould, *Mark*, 259–260.

109 Detta påpekas av Cranfield, *Mark*, 419; Grant & Luccock, "Mark," 872; Hooker, *Mark*, 331; Tuckett, "Mark," 915.

110 Cranfield, *Mark*, 419; Hooker, *Mark*, 331 och i synnerhet Gundry, *Mark*, 820. Jfr. också 14:2: "[översteprästerna och de skriftlärda] ἔλεγον γὰρ· μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ, μήποτε ἔσται θόρυβος τοῦ λαοῦ." Se dock Ehrman, *Lost*, 162, 165, för en annan, dock mycket spekulativ, förklaring.

111 Jfr. 14:11: "οἱ δὲ ἀκούσαντες ἐχάρησαν καὶ ἐπηγγείλαντο αὐτῷ ἀργύριον δοῦναι."

112 Jfr. 14:11: "καὶ ἐζήτει πῶς αὐτὸν εὐκαιρῶς παραδοῖ."

113 Jfr. 3:17: "ἔρχεται μετὰ τῶν δώδεκα"; 3:18: "ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με"; 3:20: "ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· εἷς τῶν δώδεκα."

114 För användet av *παραδίδωμι* kopplat till Judas i 3:19 och 14:10, se ovan. För *παραδίδωμι* i Jesu tal om sitt eget öde, se 9:31 och 10:33. För *παραδίδωμι* kopplat till lärjungarnas öde, se 13:9 och 13:11. För *παραδίδωμι* kopplat till Johannes döparen, se 1:14.

115 Detta påpekas särskilt i Marcus, *Mark 8–16*, 950.

något som enligt Yang resulterar i ett betonande som stämmer väl överens med Markus narrativa strategi: Att gestalta apostlakollektivet på ett nedsättande sätt.¹¹⁶ Några kommentatorer menar att det andra av dessa båda påpekanden kan uppfattas som en tillspetsning av den första.¹¹⁷ Uttrycket *en av de tolv* har dessutom också använts specifikt om Judas vid ett tidigare tillfälle (se ovan). Att någon i den innersta lärjungakretsen ska komma att förråda Jesus har *för läsaren* stått klart sedan 3:19. Likaledes har det *för lärjungarna* stått klart sedan 9:31 att Jesus skall komma att utlämnas och dödas. Det är emellertid först i denna perikop som Jesus beskriver *för lärjungarna* att det är *en av dem* som skall förråda honom, vilket bör vara det som utlöser den bedrövelse bland de tolv som beskrivs i 14:19.¹¹⁸ Viktigt att notera är dock att ingenting i passagen tyder på att någon av de närvarande vet mer än att det är *en av de tolv* som ska komma att förråda Jesus.

Den andra beståndsdel i det negativa judasporträttet i denna perikop består i beskrivningen av förrädaren som en som äter tillsammans med den som han skall förråda. För det första ser många kommentatorer en koppling mellan Jesu tal här om att hans förrädare äter med honom och Psaltaren 41:10, där det beskrivs hur en vän, som tidigare ätit tillsammans med psalmisten, nu blivit till en ovän.¹¹⁹ För det andra påpekas det av ett flertal kommentarer hur, i den aktuella kontexten, det att förråda någon som man ätit tillsammans med är mer eller mindre den grävsta tänkbara formen av svek som en människa kan begå, ett faktum som ytterligare spär på den negativa bilden av Judas.¹²⁰ MacDonald går dessutom ett steg längre och påpekar att Judas svek förvärras ytterligare av just denna måltids särskilda kontext.¹²¹

Talet om förrädaren som en som delar en måltid med Jesus uttrycks tvåfaldigt i perikopen: Först är förrädaren en som *äter* med Jesus, därpå en som *doppar i skålen* tillsammans med honom.¹²² Fletalet kommentarer påpekar att ingen av dessa båda strofer syftar till att utkristallisera Judas som förrädaren, men att beskrivningen av honom som *den som doppar i skålen* mycket väl kan ses som en unerstrykning av måltidens intimitet och därmed av Judas svek.¹²³ Någon har uppfattat Judas doppande med Jesus som något slags rebellisk handling gentemot Jesus som apostlagemenskapens ledare,¹²⁴ en tolkning som dock tycks passa dåligt in i denna perikops övergripande syfte: Att beskriva den intima relationen mellan Jesus och hans förrädare.

Den tredje och kanske tydligaste beståndsdel i denna perikops negativa judasporträtt består av de ord som Jesus utsäger om sin förrädare i 14:21: "människosonen går bort som det står skrivet om

116 Yang, "One of the Twelve," 255.

117 Donahue & Harrington, *Mark*, 394; Collins, *Mark*, 651.

118 Jfr. 14:19: "ἦρξαντο λυπεῖσθαι καὶ λέγειν αὐτῷ εἰς κατὰ εἰς· μήτι ἐγώ;". En koppling mellan apostlarnas bedrövelse och det faktum att en av dem ska komma att förråda Jesus görs i Donahue & Harrington, *Mark*, 394.

119 Denna koppling noteras av Collins, *Mark*, 649; Donahue & Harrington, *Mark*, 394; Grant & Luccock, "Mark," 874; Gundry, *Mark*, 827–828; Hooker, *Mark*, 336; van Iersel, *Mark*, 422; Lane, *Mark*, 502; Mann, *Mark*, 566; Marcus, *Mark 8–16*, 950, 954; Tuckett, "Mark," 916; Yang, "One of the Twelve," 255; Wessel & Strauss, "Mark," 944f.

Denna koppling avfärdas emellertid som alltför långsökt av Gundry, *Mark*, 835. För en jämförelse mellan Mark 14 i dess helhet och Ps 41 i dess helhet, se Walsh, *Judas*, 41.

120 Detta påpekas av Donahue & Harrington, *Mark*, 394; Grant & Luccock, "Mark," 875; Gundry, *Mark*, 827; Hooker, *Mark*, 336; Wessel & Strauss, "Mark," 944; Yang, "One of the Twelve," 255.

121 Se MacDonald, "Judas," 128.

122 Jfr. 14:18: "ὁ ἐσθίων μετ' ἐμοῦ" och 14:20: "ὁ ἐμβαπτόμενος μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ τρίβλιον."

123 Jfr. Collins, *Mark*, 651; Cranfield, *Mark*, 424; Donahue & Harrington, *Mark*, 394; Gould, *Mark*, 262; Gundry, *Mark*, 828, 837; van Iersel, *Mark*, 422–423; Mann, *Marcus*, 567; Marcus, *Mark 8–16*, 951; Wessel & Strauss, "Mark," 945. Gould menar dock att strofen *den som doppar i skålen* gör att förrädaren pekas ut som en av dem som sitter nära eller intill Jesus under måltiden.

124 Se Fensham, "Judas' Hand," 259–261.

honom, men ve över den människa genom vilken människosonen överlämnas. Det hade varit bättre för honom om den människan inte hade blivit född.”¹²⁵ Vad som först och främst framgår av dessa rader är det faktum att Jesu död visserligen var en gudomligt ordinerad händelse, men att Judas trots detta är medskyldig till det som sker.¹²⁶ Också här återfinns παραδίωμι som beskrivning på det som ska komma att ske med Jesus. Däremot kan vid sidan om Judas också Gud uppfattas som agent till verbet i det här fallet, varför översättningen *överlämnas* är lämpligare här än i övriga fall.¹²⁷

Jesu verop över Judas, οὐαί, tillsammans med strofen “bättre för honom om den människan inte hade blivit född” har uppfattats på flera olika sätt: Som ett uttryck för ett straff för eller en dom över Judas,¹²⁸ som ett uttryck för medlidande med Judas och hans öde,¹²⁹ en kombination av dessa båda,¹³⁰ eller som en förbannelse.¹³¹ Sin mest originella uttydan får strofen av Klassen, som talar om οὐαί som ett uttryck för kärlek och om detta avsnitt som enkom ett utrop av medlidande, en uttydan som dock tillbakavisas som alltför ensidig.¹³² En majoritet av de kommentarer som här konsulterats uppfattar alltså det som Jesus säger om Judas som något tydligt negativt, även om det också i det som Jesus säger kan finnas stråk av medlidande.

I denna perikop tycks det alltså tecknas en tydligt negativ bild av Judas, en bild som består av tre delar: Det tvåfaldiga påpekandet att förrädaren tillhör Jesu inre lärjungakrets, det tvåfaldiga påpekandet att förrädaren delat en måltid med den som skall överlämnas och den kanske allra tydligaste beståndsdelen i det negativa porträtt av Judas som här tecknas: Att Jesus själv riktar ett uttalande mot sin förrädare som på något sätt beskriver de ödesdigra konsekvenser som Judas handlande så småningom kommer att resultera i.

3.4 Mark 14:41–46: Överlämnandet

I den sista perikopen hos Markus där Judas förekommer genomförs så det förrådande som beskrevs redan då Judas nämns för allra första gången av evangelisten. I denna passage återfinns ett flertal beståndsdelar som gör att Judas tycks gestaltas tämligen negativt.

Den första av dessa beståndsdelar utgörs av de epitet som Judas ges i denna perikop. Det första av dessa är *en av de tolv*, ett epitet som Judas också tidigare försetts med.¹³³ Detta epitetet har här, precis som tidigare, uppfattats antingen som ett sätt att betona Judas nära relation till Jesus och därmed understryka det mått av ondska som Judas gärning betingar eller som ett sätt att nämna Judas tillsammans med de övriga apostlarna och därmed gestalta hela apostlagemenskapen negativt.¹³⁴ En annan förklaring till varför epitetet εἷς τῶν δώδεκα förekommer just här är att det är en produkt av det källmaterial som evangelisten använder sig av, en förklaring som skulle innebära

125 14:21: “ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει καθὼς γέγραπται περὶ αὐτοῦ, οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ δι’ οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται· καλὸν αὐτῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος.”

126 Collins, *Mark*, 652; Cranfield, *Mark*, 424; Grant & Luccock, “Mark,” 875; Gundry, *Mark*, 828; Hooker, *Mark*, 337; Lane, *Mark*, 503; Marcus, *Mark 8–16*, 955; Oropeza, “Death,” 348; Wessel & Strauss, “Mark,” 945.

127 Hooker, *Mark*, 337; Marcus, *Mark 8–16*, 950.

128 Donahue & Harrington, *Mark*, 394; Gould, *Mark*, 263; Marcus, *Mark 8–16*, 955.

129 Cranfield, *Mark*, 424; Gundry, *Mark*, 839.

130 Oropeza, “Death,” 349.

131 MacDonald, “Judas,” 128.

132 Se Klassen, *Judas*, 83 samt Oropeza, “Death,” 349.

133 14:43: “Καὶ εὐθὺς ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος παραγίνεται Ἰούδας εἷς τῶν δώδεκα”. Frasen återfinns också i 14:10, 20.

134 För det första uppfattningen, se Collins, *Mark*, 684; Donahue & Harrington, *Mark*, 414; Gould, *Mark*, 273; Grant & Luccock, “Mark,” 844; Hooker, *Mark*, 351; MacDonald, “Judas,” 129; Wessel & Strauss, “Mark,” 953. För den andra uppfattningen, se Yang, “One of the Twelve,” 255–256.

att Markus snarare än att med användandet av detta epitet vilja betona något särskilt i beskrivningen av Judas, enbart har tagit över det från sitt källmaterial.¹³⁵ Däremot tycks tanken på epitetet som avsiktligt placerat här ha ett avsevärt bredare stöd i kommentarlitteraturen.

Det andra epitetet som Judas förses med, *ὁ παραδιδούς*, *förrädaren*, har inte förekommit tidigare men ligger ändå nära hur Markus beskriver Judas annorstädes.¹³⁶ I denna passage förekommer epitetet vid två tillfällen, av vilka det första är särskilt intressant, eftersom det är en del av en replik som uttalas av Jesus.¹³⁷ Repliken, som intressant nog är den enda hos Markus där Jesus refererar till Judas,¹³⁸ innebär att Judas, till skillnad från i perikopen ovan, nu explicit pekas ut som Jesu förrädare. Några menar att denna replik visar på hur Jesus förutsett det som skall komma att ske,¹³⁹ men Jesu tal om Judas som *den som förräder mig* kan även ses som ett sätt att understryka Judas förräderi.¹⁴⁰ Också den andra förekomsten av *ὁ παραδιδούς*, då epitetet är en del av den berättande texten,¹⁴¹ kan ses som ett sätt att understryka Judas förräderi ännu en gång.¹⁴²

En annan beståndsdel i hur Judas porträtteras i detta avsnitt utgörs av beskrivningen av hur han pekar ut Jesus: Med en kyss. Denna passage, som fått stor uppmärksamhet i kommentarlitteraturen, kan sägas bestå av ett tvåfaldigt problem: Dels vad kyssande som sådant kan betyda, dels hurvida den kyss som här äger rum omges av några särskilda omständigheter. Vad gäller kyssande som sådant påpekar ett flertal kommentatorer att detta var eller åtminstone kan ha varit den gängse hälsningsfrasen mellan en Rabbi och dennes lärjungar.¹⁴³ Trots att många alltså uppfattar kyssandet som sådant som det gängse sättet att hälsa i den aktuella kontexten, finns det också de som ser detta sätt att hälsa som ett understrykande av Judas förräderi.¹⁴⁴

När sedan själva överlämnandet utförs beskrivs Judas kyssande med ett annat verb än då kyssandet som tecken för första gången nämns.¹⁴⁵ Att evangelisten här använder *καταφιλέω* istället för *φιλέω* har av några setts som ett uttryck för en särskild intensitet eller utdragenhet i kyssandet, vilket i sin tur ytterligare skulle understryka Judas svek.¹⁴⁶ Också ett flertal andra tolkningar till förekomsten av *καταφιλέω* har framförts, såsom att det kan vara fråga om ett utdraget kyssande i syfte att underlätta gripandet av Jesus, som ett uttryck för ånger från Judas sida eller för det känslomässiga bandet mellan en lärjunge och dennes lärare.¹⁴⁷ Någon har dock endast uppfattat epitetet som ett uttryck för evangelistens vilja att variera sitt språkbruk.¹⁴⁸ Om det däremot är så, som en majoritet av kommentatorerna tycks mena, att Markus med sitt bruk av *καταφιλέω* vill

135 Detta förslag presenteras av Hooker, *Mark*, 351; Lane, *Mark*, 523; Wessel & Strauss, "Mark," 953.

136 Jfr. 3:19; 14:10–11, 18, 21, 41.

137 14:42: "[Jesus sa] ἐγείρεσθε ἄγωμεν· ἰδοὺ ὁ παραδιδούς με ἤγγικεν."

138 Detta påpekas av MacDonald, "Judas," 130.

139 Hooker, *Mark*, 350.

140 Collins, *Mark*, 683; MacDonald, "Judas," 129.

141 14:44: "δεδώκει δὲ ὁ παραδιδούς αὐτὸν σύσσημον αὐτοῖς."

142 Donahue & Harrington, *Mark*, 414; Gundry, *Mark*, 858; Hooker, *Mark*, 351.

143 Brown, *Death vol 1*, 255; Collins, *Mark*, 684–685; Cranfield, *Mark*, 436; Donahue & Harrington, *Mark*, 414; Gould, *Mark*, 274; Grant & Luccock, "Mark," 885; Hooker, *Mark*, 351; MacDonald, "Judas," 129; Mann, *Mark*, 596; Marcus, *Mark 8–16*, 991. Oropeza, "Death," 525; Wessel & Strauss, "Mark," 954.

144 Crossan, *Jesus*, 72; Donahue & Harrington, *Mark*, 415; Grant & Luccock, "Mark," 885; Gundry, *Mark*, 858–859; Tuckett, "Mark," 917

145 Jfr. 14:44: "ὄν ἂν φιλήσω αὐτός ἐστιν" och 14:45: "λέγει· ῥαββί, καὶ καταφίλησεν αὐτόν."

146 Donahue & Harrington, *Mark*, 415; Gundry, *Mark*, 859; Hooker, *Mark*, 351.

147 För det första förslaget, se Brown, *Death vol 1*, 253; Cranfield, *Mark*, 437; Mann, *Mark*, 596. För det andra förslaget, se Brown, *Death vol 1*, 252. För det tredje förslaget, se Marcus, *Mark 8–16*, 991.

148 Marcus, *Mark 8–16*, 991; Brown, *Death vol 1*, 253.

uttrycka något kring Judas sätt att handla, så är det, vilket blir tydligt i de olika tolkningsförslag som presenterats, troligt att det handlar om något som syftar till att beskriva Judas negativt.

Kopplat till kyssen är vidare det faktum att Judas enligt 14:44 tillsammans med den övriga folkhopan ska ha kommit överens om ett tecken, något som också det på något håll uppfattats som ett tecken på Judas förslagenhet.¹⁴⁹ Likaledes kopplat till Judas kyss är sättet på vilket Judas tilltalar Jesus: Med titeln *Rabbi*.¹⁵⁰ Denna hälsningsfras, som är den enda replik Judas utsäger i Markus evangelium, är i normalfallet ett uttryck för respekt och vördnad.¹⁵¹ Frasen har dock av några uppfattats som ett uttryck för det onda hos Judas och i den gärning han utför.¹⁵²

Likaledes kopplat till Judas instruktioner till folkhopan är dennes befallning till den att gripa Jesus och föra bort honom *säkert*.¹⁵³ Nyckelordet här, ἀσφαλῶς, har bland kommentatorer uppfattats på i huvudsak två sätt, vilka sinsemellan skiljer sig avsevärt vad gäller den bild av Judas som respektive tolkning innebär. Den dominerande uppfattningen har tolkat begreppet som ett uttryck för att folkhopan ska föra bort Jesus på ett sådant sätt att han inte kommer undan och Judas plan därmed går om intet.¹⁵⁴ Talet om att föra bort Jesus ἀσφαλῶς har dock på sina håll uppfattats som en befallning att föra bort Jesus *på ett säkert sätt*, det vill säga så att Jesus inte kommer till skada. Detta synsätt, som alltså innebär att Judas uttrycker omsorg för Jesus, har enligt Brown genererat en hel del av vad han kallar *romantic speculation* kring bland annat Judas motiv till att överlämna Jesus.¹⁵⁵ Detta synsätt, som skulle innebära ett tydligt brott emot den annars genomgående negativa bilden av Judas, har emellertid inte vunnit något särskilt brett stöd.

Sammanfattningsvis finns alltså i den sista passagen hos Markus där Judas förekommer finns ett flertal beståndsdelar som av många uppfattats som negativa beskrivningar av Judas: Det faktum att Judas planerat överlämnandet, hur han av såväl evangelisten som av Jesus beskrivs som *den som förråder*, kyssen, tilltalet *Rabbi* och befallningen till folkhopan att föra bort Jesus *säkert*. Trots att dessa många beståndsdelar av judasporträttet av det stora flertalet av kommentatorerna har uppfattats som negativa beskrivningar av Judas, finns det också de som anat positiva drag hos Judas i och med dessa beskrivningar: Någon har uppfattat ett eventuellt utdraget kyssande som ett uttryck för ånger, en annan har i befallningen till folkhopan sett en omsorg för Jesu säkerhet från Judas sida. De negativa tolkningarna av dessa beståndsdelar i texten, har som vi sett dock vunnit ett avsevärt bredare stöd än de positiva.

3.5 Sammanfattning: Markus bild av Judas

Den bild av Judas som tecknas av evangelisten Markus kan på en och samma gång sägas bestå av både tydliga och mera gåtfulla drag. Det som är tydligt i porträtterandet av Judas är att han är utvald av Jesus själv till att vara en i den innersta lärjungakretsen, för att vara med Jesus och göra sådant som också Jesus själv gör. Tydligt är också att Judas är *en av de tolv* och att han är den som förråder Jesus – dessa båda beskrivningar av Judas återkommer vid ett flertal tillfällen i Markus material.

149 Gundry, *Mark*, 858. Jfr. 14:44: “δεδώκει δὲ ὁ παραδιδούς αὐτὸν σύσσημον αὐτοῖς.”

150 Jfr. 14:45: “καὶ ἐλθὼν εὐθὺς προσελθὼν αὐτῷ λέγει· ῥαββί.”

151 Brown, *Death vol 1*, 253–254; Donahue & Harrington, *Mark*, 415; MacDonald, “Judas,” 130.

152 Gundry, *Mark*, 859; MacDonald, “Judas,” 130.

153 14:44: “κρατήσατε αὐτὸν καὶ ἀπάγετε ἀσφαλῶς.”

154 Brown, *Death vol 1*, 253; Cranfield, *Mark*, 437; Donahue & Harrington, *Mark*, 415; Gould, *Mark*, 274; Tuckett, “Mark,” 954; Mann, *Mark*, 596; Marcus, *Mark 8–16*, 992; Oropeza, “Death,” 350.

155 Brown, *Death vol 1*, 252.

Utifrån tolkningsförslag och förklaringar från kommentarlitteraturen som presenterats i anslutning till de olika passager hos Markus som här har belysts, är det också tämligen tydligt att evangelistens övergripande politik gentemot Judas tycks vara att gestalta honom negativt: Återkommande har en majoritet av kommentatorerna sett många av beståndsdelarna i Markus judasporträtt som tecken på Judas som ond och på hans gärning som likaledes ond. Markus – eller åtminstone många kommentatorers läsning av Markus – tecknar ett tydligt negativt porträtt av Judas.

Det finns emellertid också en rad beståndsdelar i Markus judasporträtt som är mera oklara och gåtfulla. I uppräknandet av de tolv apostlarna visade jag att betydelsen hos några epitet, däribland Judas eget, inte är helt klarlagda. Jag har också visat att det finns flera förslag till hur παραδίδωμι bör förstås, även om det neutralare översättningsförslag som belysts har kunnat motbevisas tämligen tydligt. Likaledes gåtfullt i Markus porträtt av Judas är dessutom både avsaknaden av motiv till varför Judas uppsöker översteprästen med sitt erbjudande att förråda Jesus till dem och hur termen ἀσφαλῶς bör förstås: Är det tänkbart att Judas här, mitt i det i övrigt till synes så negativa gestalt-andet av honom, uttrycker en omsorg om Jesu personliga säkerhet?

Detta dubbla porträtt, med dess tydliga och mindre tydliga beskrivningar av Judas, bör vara det som utgjorde utgångspunkten för hur evangelisten Matteus tecknar sitt porträtt av Judas, ett porträtt mot vilket uppmärksamheten nu skall riktas.

4. Judas i Matteusevangeliet

Hos evangelisten Matteus återfinns Judas i sammanlagt fem perikoper, av vilka de fyra första mer eller mindre motsvarar de avsnitt hos Markus där Judas förekommer. Dessa fyra passager hos Matteus kommer därför att presenteras som jämförelser till motsvarande Markusavsnitt, medan Matteus avslutande passage presenteras såsom perikoperna hos Markus ovan presenterats.

4.1 Matt 10:1–4: De tolv

Matteus redogörelse för namnen på de tolv och dessas befogenheter skiljer sig något ifrån hur Markus återger motsvarande episod. Intressant att notera är inledningsvis att Jesus här inte utser de tolv såsom han gör hos Markus. Här kallar han dem istället endast till sig, vilket kan innebära att *de tolv* som grupp formerats vid ett tidigare tillfälle, ett tillfälle som inte återges av Matteus.¹⁵⁶ Här kallar alltså Jesus till sig de tolv och ger dem olika befogenheter, men här uttrycks inte lika tydligt som hos Markus att Jesus är den som *själv utser* de tolv från exempelvis en större skara följare. Dessutom tycks Matteus i denna perikop för samman material från två Markusavsnitt,¹⁵⁷ vilket innebär ytterligare en skillnad mellan evangelisternas framställningar. Också de befogenheter som de tolv tilldelas har skiljer sig åt: Medan Markus beskrev hur lärjungarna utsågs för att vara med Jesus och för att han skulle sända ut dem att predika och ha makt att driva ut demoner, talar Matteus om hur lärjungarna ges makt att driva ut orena andar och bota alla slags sjukdomar och svagheter.¹⁵⁸ Värt att notera är dock det faktum att det också här hos Matteus finns en koppling mellan lärjungarnas förmågor och Jesu egna, vilket också påpekas av ett flertal kommentatorer.¹⁵⁹

Också i Matteus uppräknings av de tolv återfinns några olikheter i jämförelse med Markus, av vilka några förtjänar att uppmärksammas. Till detta hör att Simon här redan kallas Petrus och alltså inte som hos Markus av Jesus här ges detta namn samt att den som nämns efter honom är hans bror Andreas.¹⁶⁰ Därefter räknas bröderna Jakob och Johannes upp men utan att ges epitetet [τα] Βοανηργές / υιοὶ βροντῆς, något som Luz menar kan ha berott på att epitetet inte längre bar på någon betydelse i det sammanhang där Matteus verkade.¹⁶¹ Därmed kan det konstateras att Matteus saknar ett epitet som återfinns hos dennes förlaga Markus, ett epitet som mycket väl kan föra tankarna till krig och uppror (jämför ovan).

Därpå följer ett uppräknings av ytterligare några lärjungar, där Matteus framställer skiljer sig något från Markus dito,¹⁶² något som dock inte har någon betydelse för beskrivningen av Judas. Därefter nämns Simon *Kananaios*, vars epitet också av många Matteus-kommentatorer uppfattas som ett uttryck för ett medlemskap i någon slags selotisk rörelse.¹⁶³ Även om det finns de som

156 Jfr. 10:1: “Καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς δώδεκα μαθητὰς αὐτοῦ.” Detta påpekas av Allen, *Matthew*, 99; Carson, “Matthew,” 276; France, *Matthew*, 375–376; Luz, *Matthew 8–20*, 67; Schnackenburg, *Matthew*, 94.

157 Mark 3:13–19 och 6:7. Detta påpekas också av Davies & Allison, *Matthew vol II*, 151.

158 Jfr. 10:1: “[Jesus] ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν πνευμάτων ἀκαθάρτων ὥστε ἐκβάλλειν αὐτὰ καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν.”

159 Carter, *Matthew*, 233; Davies & Allison, *Matthew vol II*, 150; France, *Matthew*, 377; Keener, *Matthew*, 310; Luz, *Matthew 8–20*, 67; Osbourne, *Matthew*, 371.

160 Jfr. Mark 3:16: “καὶ ἐπέθηκεν ὄνομα τῷ Σίμωνι Πέτρον” och Matt 10:2: “πρῶτος Σίμων ὁ λεγόμενος Πέτρος καὶ Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ.”

161 Luz, *Matthew 8–20*, 67.

162 Jfr. Mark 3:18: “καὶ Φίλιππον καὶ Βαρθολομαῖον καὶ Μαθθαῖον καὶ Θωμᾶν καὶ Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ἀλφαίου καὶ Θαδδαῖον” och Matt 10:3: “Φίλιππος καὶ Βαρθολομαῖος, Θωμᾶς καὶ Μαθθαῖος ὁ τελώνης, Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ἀλφαίου καὶ Θαδδαῖος.”

163 Davies & Allison, *Matthew vol II*, 156; Gundry, *Matthew*, 183; Hagner, *Matthew 1–13*, 266; Luz, *Matthew 8–20*, 69;

betvivlar att en selot skulle kunna vara samtida med Jesus eller en del av hans innersta krets,¹⁶⁴ uppfattar en tydlig majoritet epitetet som en beskrivning av Simon som just *Selot*, såsom också var fallet med motsvarande passage hos Markus. Detta innebär att av två för denna undersökning intressanta epitet, har Matteus utelämnat [τα] Βοανηργές / υιοὶ βροντῆς som epitet för Jakob och Johannes, men bevarat Simon *Kananaios*. Dessutom tycks det som om detta *Kananaios* hos Matteus sannolikt skall förstås på samma sätt som hos Markus.

Också i Matteus uppräkningslista av de tolv återfinns Judas sist och även här har han epitetet *Iskariot*. I anslutning till detta epitet finns, precis som hos Markus, en tvådelad frågeställning: *Vad* epitetet som sådant betyder och *hur* evangelisten uppfattade det. Vad gäller betydelsen som sådan uttyder en majoritet av kommentatorerna, precis som hos Markus, epitetet som ett uttryck för att Judas var en *man från Kerioth*, om än med varierande grad av säkerhet.¹⁶⁵ Av övriga förslag som presenteras, noteras på flera håll hur uttydningen av *Iskariot* såsom härlett ur grekiskans σικάριος / latinets *sicarius* rönt stor popularitet, även om ingen kommentator tydligt förordar detta lösningsförslag.¹⁶⁶

Vad gäller Matteus förståelse av *Iskariot* så är det intressant att notera att ordet skiljer sig något till sin form här, ὁ Ἰσκαριώτης, i jämförelse med motsvarande passage hos Markus, Ἰσκαριώθ. Den form av ordet som föreligger här hos Matteus är med sitt grekiska suffix *-της* att betrakta som en grekisk variant av det mera semitiskt/aramaiskt klingande Ἰσκαριώθ.¹⁶⁷ Detta "förgrekande" av *Iskariot* är enligt Allen ett tecken på att Matteus inte förstod begreppet fullt ut, samtidigt som Luz menar att evangelisten troligtvis inte var bekant med hebreiska, men att det sätt på vilket han bildat ordet Ἰσκαριώτης kan innebära att han förstod ordet som ett *nomen gentilicium*, det vill säga som någon slags beskrivning av Judas ursprung.¹⁶⁸ Detta sammantaget talar alltså för att Matteus förståelse av epitetet *Iskariot* mycket väl kan ha varit att Judas Iskariot var en *man från Kerioth*.¹⁶⁹

Sist i perikopen beskrivs så, precis som hos Markus, Judas kommande gärning. Också här beskrivs hur Judas skall komma att förråda Jesus, och också här används verbet παραδίδωμι för att beskriva detta förräderi. Det faktum att verbets form här skiljer sig något från dess form hos Markus,¹⁷⁰ bör dock inte innebära någon skillnad för beskrivningen av Judas, och tycks heller inte innebära något för hur respektive passage vanligen översätts.¹⁷¹

Matteus beskrivning av *de tolv* och dessas uppdrag innehåller både likheter och skillnader i jämförelse med Markus-materialet. Till det som överensstämmer hör att *de tolv* ges befogenheter som Jesus själv har (om än andra än hos Markus) och att Simon har epitetet *Kananaios*, något som också här troligtvis skall uppfattas som att Simon tillhörde en selotisk rörelse av något slag. Till det som överensstämmer hör också att Judas nämns sist av de tolv, att han ges epitetet *Iskariot*, att hans

Osbourne, *Matthew*, 373.

164 France, *Matthew*, 378; Keener, *Matthew*, 311.

165 Denna uttydan föreslås av Hagner, *Matthew 1–13*, 266, beskrivs som det bästa alternativet av Osbourne, *Matthew*, 373, som det troligtvis bästa av France, *Matthew*, 379, som ett av de två mest troliga alternativen av Carson, "Matthew," 279, och beskrivs som åtminstone det populäraste alternativet av Davies & Allison, *Matthew vol II*, 157.

166 Detta förslag noteras av Carson, "Matthew," 279; France, *Matthew*, 379; Hagner, *Matthew 1–13*; Osbourne, *Matthew*, 373. France noterar intressant nog att denna uttydan av *Iskariot* skulle innebära en intressant koppling till epitetet *kananaios*, vilket som vi sett troligen bär på konnotationer som liknar dem hos grek. σικάριος / lat. *sicarius*.

167 Se Gundry, *Matthew*, 183; Hagner, *Matthew 1–13*, 266.

168 För suffixet *-της* som ett tecken på detta, se Smyth, *Grammar*, 233, § 844:2.

169 Allen, *Matthew*, 101; Luz, *Matthew 8–20*, 67–68.

170 Jfr. Mark 3:19: "ὁ καὶ παραδοὺς αὐτόν" och Matt 10:4: "ὁς καὶ παρέδωκεν αὐτόν."

171 Ett urval av översättningar visar att få gör någon åtskillnad i översättningen av Mark 3:19 resp. Matt 10:4; jfr.

Hällzon, *Åtta versioner*, 52–53 och 192–193.

framtida förräderi nämns redan här, och att detta förräderi också här beskrivs med verbet παραδίδωμι. Till det som skiljer sig hör att Matteus tycks tona ner Jesu initiativ till lärjungakretsens formering något då Markus beskrivning av hur det är *Jesus själv* som bildar apostlagemenskapen och utser dess medlemmar inte återfinns hos Matteus. Dessutom förses lärjungarna med något annorlunda befogenheter hos Matteus jämfört med hos Markus. Hos Matteus återfinns inte heller epitetet [τα] Βοανηργές / υιοὶ βροντῆς, ett epitet som kan ha med krig/uppror att göra, vilket är intressant i ljuset av att Matteus kan ha förstått Judas epitet, ὁ Ἰσκαριώτης, på annat sätt än hur Markus förstod sitt Ἰσκαριώθ.

Det tycks alltså som om Matteus förändrat två av Markus tre epitet som handlar om krig/uppror. I ett fall har epitetet tagits bort, i det andra kan Matteus ha omformulerat det så att ett uttydningsförslag framstår som rimligare än tidigare. Om detta är avsiktliga förändringar eller uttryck för Matteus okunskap är omöjligt att säga. Däremot väcks här fler frågor: Varför bevarade Matteus *Kananaios*, som ju har med krig/uppror att göra, om han medvetet tagit bort två andra epitet med liknande betydelser? Är det tänkbart att Matteus förstod *Kananaios* på ett annat sätt än som syftande på krig/uppror, kanske såsom han tycks ha förstått Ἰσκαριώτης – som en beteckning för ursprung – och därför bevarat detta epitet? Det enda som än så länge kan konstateras är att Matteus här tar bort ett av Markus epitet, tycks modifiera ett annat, och tonar ner Jesus som apostlagemenskapens upphovsman. För bilden av Judas innebär detta potentiellt två saker: Att Matteus tycks förstå hans tillnamn på ett annat sätt än Markus, samt att Markus beskrivning av lärjungarna (och därmed också av Judas) som tydligt utvalda av *Jesus själv* inte återfinns lika tydligt hos Matteus.

4.2 Matt 26:14–16: Judas blir förrädare

De sista fyra av de fem passager hos Matteus där Judas förekommer återfinns i Matteus *passionsberättelse*, det vill säga i berättelsen om Jesu lidande, död och uppståndelse. Flera har påpekat hur Matteus just i denna del av sitt evangelium följer sin förlaga Markus särskilt noga, varför det också blir särskilt intressant att notera hur nära Markus Matteus här ligger i sitt gestaltande av Judas.¹⁷²

Ett tecken på denna likhet är att också Matteus beskrivning av hur Judas blir en förrädare återfinns i en kontext där såväl andras planer på att döda Jesus som det att Jesus smörjs med dyrbart balsam beskrivs. Här hos Matteus är de som planerar att döda Jesus inte identiska med dem som har dessa planer hos Markus.¹⁷³ Inte heller beskrivs översteprästernas och de äldstes sökande efter att döda Jesus och Judas sökande med samma verb, såsom var fallet hos Markus.¹⁷⁴ Dock får Judas och övrigas gemensamma uppsåt ändock sägas vara tydligt. Precis som hos Markus är det också tydligt att kvinnans smörjande utgör en tydlig kontrast till Judas gärning.¹⁷⁵ En intressant skillnad här består dock i att kvinnans gärning, som hos Markus kritiserades av *några* närvarande, här kritiseras av lärjungarna, vilket kan visa sig intressant då bakgrunden till Judas förräderi skall utrönas.¹⁷⁶

Själva perikopen inleds intressant nog med det för Matteus frekvent förekommande τότε,¹⁷⁷ något som flera uppfattat som ett sätt att koppla samman Judas handlande här, det vill säga att gå till

172 Dahl, "Passion," 53; Paffenroth, *Judas*, 111; Paffenroth, "Stories," 68; Senior, "Fate," 372, 375 och "Case," 28.

173 Jfr. Mark 14:1: "οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς" och Matt 26:3: "οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ."

174 Jfr. Mark 14:1: "ἐζήτουν" och 14:11: "ἐζήτει" kontra Matt 26:4: "συνεβουλεύσαντο ἵνα τὸν Ἰησοῦν δόλω κρατήσωσιν καὶ ἀποκτείνωσιν" och 26:16: "ἐζήτει."

175 Carlson, "Characterization," 474; Carter, *Matthew*, 503; Davies & Allison, *Matthew vol III*, 450; France, *Matthew*, 977; Keener, *Matthew*, 620; Osbourne, *Matthew*, 954; Schnackenburg, *Matthew*, 263.

176 Jfr. Mark 14:4: "ἦσαν δὲ τινες ἀγανακτοῦντες" och Matt 26:8: "ιδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ ἠγανάκτησαν."

177 Τότε förekommer sammanlagt 90 gånger hos Matteus; se Allen, *Matthew*, 13.

överstepräster och folkets äldste för att förråda Jesus, med det som skett i föregående avsnitt. Detta τότε skulle alltså innebära att Judas handlande i någon mån skulle vara en följd av det som skett innan, en koppling som vi inte såg på samma sätt hos Markus.¹⁷⁸ Sambandet mellan dessa passager, som hos Markus uppfattades som enbart kronologiskt, tycks alltså här på något sätt snarare vara logiskt. Exakt vad som förmår Judas att gå till överstepräster är dock trots detta inte tydligt: Är det slöseriet, det att Jesus förebrår sina lärjungar (och därmed också Judas) eller kanske Jesu tal om sin begravning som leder till att Judas gör det han gör? Det tycks alltså som om Matteus med sitt (om än mycket vanligt förekommande) τότε kan ha försökt uttrycka en logisk följd mellan de båda perikoperna, något som inte uttrycks hos Markus. Däremot är inte Matteus så tydlig att det som orsakar Judas reaktion i denna logiska följd tydligt framgår.

I perikopen påpekar Matteus precis som Markus också att Judas är *en av de tolv*, en beskrivning som precis som hos Markus understryker förräderiet: Det är en av Jesu närmast förtrogna som skall komma att förråda honom.¹⁷⁹ Precis som hos Markus går Judas så till överstepräster för att förråda Jesus, men här hos Matteus beskrivs emellertid hur det är Judas som tar initiativet till belöningen, då han frågar överstepräster vad de är beredda att ge honom för att han skall överlämna Jesus till dem.¹⁸⁰ Värt att notera här är också att Matteus omvandlat Markus beskrivning av hur Judas söker upp överstepräster till att också innehålla en replik av Judas, ett sätt att omarbete textmaterialet som enligt Dahl är vanligt förekommande hos Matteus.¹⁸¹ Judas motiv tycks alltså i någon mån vara pengar men flera kommentarer ifrågasätter dock att detta skulle vara Judas enda eller ens ett av hans motiv, med tanke på den lilla summan och det faktum att det är en mycket närstående person som Judas skulle förråda för dessa pengar.¹⁸² Exakt vilken myntenhet som avses med de trettio silvermynten är inte helt klarlagt – att det handlar om en ganska liten eller rentav mycket liten summa pengar påpekas dock av flera kommentatorer.¹⁸³ Här noteras också att Matteus till skillnad från Markus talar om en bestämd summa pengar, samt att översteprästen hos Matteus till skillnad från hos Markus istället för att lova att ge istället väger upp Judas belöning.¹⁸⁴

Matteus tal om 30 silvermynt har av många också uppfattats som en allusion till främst Sak 11:12 och som en förberedelse inför passagen Matt 27:3–10, där evangelisten menar att en profetia går i uppfyllelse.¹⁸⁵ Också andra gammaltestamentliga passager där denna pengamängd figurerar har lyfts fram men i ljuset av Matteus kommande hänvisning till de 30 silvermynten och en profetia måste denna hänvisning uppfattas som den primära.¹⁸⁶ Med tanke på att det τότε som vissa uppfattat som ett uttryck för orsakssamband mellan de båda perikoperna är ett mycket vanligt förekommande ord hos Matteus, samt att evangelisten inte helt klarlägger Judas motiv till sitt förräderi, knyter denna perikop tydligare an till den profetiauppfyllelse som Matteus ska komma att presentera, än vad den

178 Carson, "Matthew," 592; Davies & Allison, *Matthew vol III*, 451; Gundry, *Matthew*, 519, 522; Kozar, "Matthew," 2.

179 Carlson, "Characterization," 472; Gundry, *Matthew*, 522; Hagner, *Matthew 14–28*, 761; Osbourne, *Matthew*, 955.

180 Jfr. Matt 26:15: "[Judas] εἶπεν· τί θέλετέ μοι δοῦναι, καὶ γὰρ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν."

181 Dahl, "Passion," 55.

182 France, *Matthew*, 978–979; Hagner, *Matthew 14–28*, 761–762; Paffenroth, *Judas*, 112. Conway påpekar att denna summa knappast kan ha räckt för det köp av en åker som nämns av Matteus senare; se "Judas," 269.

183 Carson, "Matthew," 593; Carter, *Matthew*, 504; Davies & Allison, *Matthew vol III*, 450; Osbourne, *Matthew*, 956.

184 Jfr. Mark 14:11: "ἐπηγγείλαντο αὐτῷ ἀργύριον δοῦναι" och Matt 26:15: "οἱ δὲ ἔστησαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια."

185 Carson, "Matthew," 592; Carter, *Matthew*, 504; Davies & Allison, *Matthew vol III*, 452; France, *Matthew*, 978; Gundry, *Matthew*, 523; Hagner, *Matthew 14–28*, 760–761; Keener, *Matthew*, 621; Osbourne, *Matthew*, 955, 956; Paffenroth, *Judas*, 112.

186 I kommentarlitteraturen återfinns hänvisningar till Exod 21:32 (Carson, France, Keener) och Gen 37:28 (France). Se Carter, *Matthew*, 504; France, *Matthew*, 978; Keener, *Matthew*, 621.

lyckas presentera ett tydligt motiv för Judas handlande. Ovan noterades hur Markus i motsvarande passage i ännu mindre utsträckning beskriver ett motiv för Judas handling. Om Matteus i sitt arbete med markusmaterialet önskade beskriva ett sådant motiv och samtidigt koppla denna passage till den profetiauppfyllelse som han senare ska komma att presentera, får han utan tvekan sägas ha lyckats bättre med det senare än med det förra. Perikopen avslutas med att Judas, precis som hos Markus, från och med nu söker efter ett lämpligt tillfälle för sitt förräderi.¹⁸⁷

Vi kan därmed konstatera att också denna perikop i jämförelse med Markus hyser såväl likheter som skillnader. Likheterna består för det första i den tydliga överensstämmelsen mellan perikopernas kontext: Hos såväl Markus som Matteus återfinns detta avsnitt i ett sammanhang där också andras planer på att döda Jesus och kvinnans smörjande av Jesus beskrivs. I denna perikop beskrivs Judas som *en av de tolv*, hur han söker upp översteprästen, hur det talas om någon slags ersättning, samt hur perikopen avslutas med att Judas från och med nu söker efter ett lämpligt tillfälle att förråda Jesus. Till de skillnader som är värda att notera hör att Judas hos Matteus tar ett tydligare initiativ till en belöning för sitt förräderi, att Matteus förser Judas med en replik, samt att den exakta summan för Judas belöning här skrivs ut. Till det som skiljer perikoperna åt hör också att Matteus här tycks förse Judas med ett motiv för sitt handlande genom att inleda detta avsnitt på ett sätt som kopplar det samman med det föregående. Vi har också sett att det exakta motivet till Judas handlande trots detta inte framstår helt tydligt, men att det faktum att Matteus här, genom att ange den exakta storleken på Judas belöning, snarare än att beskriva Judas enda eller främsta motiv, förbereder den profetiauppfyllelse som Matteus senare ska komma att koppla samman med Judas förräderi och hans belöning för att utföra detta.

4.3 Matt 26:20–25: Måltiden

Mellan Matteus och Markus beskrivningar av Jesu måltid med de tolv återfinns flera likheter, som tillsammans utgör en tydlig *gemensam grund* för de båda evangelisternas gestaltning av passagen: Jesus ligger hos båda evangelisterna till bords och äter med de tolv då han berättar för dem att en av dem skall komma att förråda honom.¹⁸⁸ Då de får höra detta blir lärjungarna bedrövade och frågar Jesus: “Det är väl inte jag?”¹⁸⁹ Som svar på detta upprepar Jesus att en av dem skall förråda honom, varpå han uttalar att “människosonen går bort såsom det står skrivet om honom, men ve för den människa genom vilken människosonen blir förrådd. Den hade varit bättre för honom om den människan inte hade blivit född.”¹⁹⁰ Matteus återgivning av måltiden innehåller dock även några intressanta skillnader i jämförelse med Markus: Matteus skiljer sig från Markus vad gäller Jesu två repliker, ett ord i lärjungarnas ängsliga frågande och, vilket får ses som den största förändringen, genom att ha med en avslutande ordväxling mellan Jesus och Judas som Markus saknar.

187 Jfr. Matt 26:16: “καὶ ἀπὸ τότε ἐζήτει εὐκαιρίαν ἵνα αὐτὸν παραδῶ.”

188 Jfr. Mark 14:17–18: “καὶ ὀψίας γενομένης ἔρχεται μετὰ τῶν δώδεκα. καὶ ἀνακειμένων αὐτῶν καὶ ἐσθιόντων ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με” och Matt 26:20–21: “ὀψίας δὲ γενομένης ἀνέκειτο μετὰ τῶν δώδεκα. καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν εἶπεν· ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με.”

189 Jfr. Mark 14:19: “ἤρξαντο λυπεῖσθαι καὶ λέγειν αὐτῷ εἷς κατὰ εἷς· μήτι ἐγώ;” och Matt 26:22: “καὶ λυπούμενοι σφόδρα ἤρξαντο λέγειν αὐτῷ εἷς ἕκαστος· μήτι ἐγώ εἰμι...;”

190 Jfr. Mark 14:21: “ὅτι ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει καθὼς γέγραπται περὶ αὐτοῦ, οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκεῖνῳ δι’ οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται· καλὸν αὐτῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος” och Matt 26:24: “ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει καθὼς γέγραπται περὶ αὐτοῦ, οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκεῖνῳ δι’ οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται· καλὸν ἦν αὐτῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος.”

I Jesu första replik återfinns inte beskrivningen av förrädaren som *den som äter med mig*.¹⁹¹ Några har ifrågasatt varför Matteus, som annars gärna kopplar avsnitt i sitt evangelium till passager i Gamla Testamentet, här lägger en till synes tydlig gammaltestamentlig koppling åt sidan.¹⁹² Som förklaring till denna frånvaro har någon anfört att Matteus kan ha uppfattat Markus dubbla hänvisning till förrädaren som delaktig i måltiden som redundant.¹⁹³ En annan menar att Matteus kan ha uppfattat perikopen i sin helhet som en alludering till den gammaltestamentliga passagen i fråga, varför denna mer specifika hänvisning då blir överflödigt.¹⁹⁴ Värt att notera är dock att Matteus i Jesu andra replik precis som Markus har med Jesu tal om förrädaren som *den som doppade (handen) i skålen med mig*,¹⁹⁵ vilket innebär att anspelningen på Psaltaren 41 och det tydligt negativa i att beskriva Judas som måltidsdeltagare och samtidigt förrädare, vilka som vi sett återfinns hos Markus, alltså också återfinns här hos Matteus, om än något mindre tydligt.¹⁹⁶

I lärjungarnas därpå följande fråga återfinns en intressant skillnad i det tilltal, *Herre*, som återfinns hos Matteus.¹⁹⁷ Detta tilltal, som av någon uppfattats som ett uttryck för de övriga lärjungarnas genuina apostlaskap,¹⁹⁸ tycks främst ha till syfte att fungera som en (positiv) kontrast mot det som Judas därpå ska komma att säga (se nedan). Huruvida Judas såsom de övriga ställer denna fråga framgår inte, men med tanke på att Matteus förser Judas med en egen snarlik replik tycks han såvitt jag kan se skilja ut Judas egen fråga snarare än att beskriva honom som ställandes två snarlika frågor efter varandra. Oberoende av detta är helhetsintrycket av perikopen enligt min mening att Judas fråga skiljer sig från den som (de övriga i) apostlakollektivet först ställer.

Också i Jesu andra utsaga rörande förrädaren återfinns några olikheter. Den första av dessa består i att Matteus saknar referensen till förrädaren som *en av de tolv*,¹⁹⁹ vilket får sägas bekräfta det som ovan sagts kring Markus negativa gestaltande av apostlakollektivet.²⁰⁰ Vidare har Matteus en något förändrad beskrivning av själva doppandet i och med participets annorlunda tempus och diates samt förekomsten av ackusativobjektet *handen* och den avslutande frasen *denne skall förråda mig*.²⁰¹ Förändringen av participets diates och tillägget av ackusativobjektet tycks här höra samman, då den aktiva formen enligt uppgift kräver ett objekt.²⁰² Förändringen som sådan förklaras inte av någon kommentator, men kan så vitt jag kan se mycket väl uppfattas som ett förtydligande från Matteus

191 Jfr. Mark 14:18: “ὁ ἐσθίων μετ’ ἐμοῦ.”

192 Se Davies & Allison, *Matthew vol III*, 461; Gundry, *Matthew*, 526; Osbourne, *Matthew*, 965; Schnackenburg, *Matthew*, 266.

193 Se Davies & Allison, *Matthew vol III*, 461. Den dubbla hänvisningen hos Markus utgörs alltså av Mark 14:18: “ὁ ἐσθίων μετ’ ἐμοῦ” och 14:20: “ὁ ἐμβαπτόμενος μετ’ ἐμοῦ εἰς τὸ τρύβλιον.”

194 Osbourne, *Matthew*, 965.

195 Jfr. Mark 14:20: “ὁ ἐμβαπτόμενος μετ’ ἐμοῦ εἰς τὸ τρύβλιον” och Matt 26:23: “ὁ ἐμβάψας μετ’ ἐμοῦ τὴν χεῖρα ἐν τῷ τρυβλίῳ.”

196 En koppling av Judas doppande till Ps 41 och/eller den mycket allvarliga trolöshet som det att förråda någon man delat en måltid med innebär görs, med varierande varierande grad av tydlighet, av Allen, *Matthew*, 275; Conway, “Judas,” 271; France, *Matthew*, 989–990; Keener, *Matthew*, 627. Davies & Allison tycks i *Matthew vol III*, 459, dock mena att Matteus helt tagit bort hänvisningen till Ps 41.

197 Jfr. Mark 14:19: “μήτι ἐγώ;” och Matt 26:22: “μήτι ἐγώ εἰμι, κύριε;”.

198 Se Hagner, *Matthew 14–28*, 767. Notera dock Matt 7:21!

199 Jfr. Mark 14:20: “ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· εἷς τῶν δώδεκα, ὁ ἐμβαπτόμενος μετ’ ἐμοῦ” och Matt 26:23: “ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν· ὁ ἐμβάψας μετ’ ἐμοῦ.”

200 Se avsnitt 3.3 ovan.

201 Jfr. Mark 14:20: “ὁ ἐμβαπτόμενος [presens, medium-(passivum)] μετ’ ἐμοῦ εἰς τὸ τρύβλιον” och Matt 26:23: “ὁ ἐμβάψας [aorist, aktivum] μετ’ ἐμοῦ τὴν χεῖρα ἐν τῷ τρυβλίῳ οὗτός με παραδώσει.”

202 Keener, *Matthew*, 626. Vidare påpekar Gundry i *Matthew*, 526 att det mediala participet hos Markus snarast skall förstås som “doppade *åt sig*” eller något liknande. Jfr. Smyth, *Grammar*, 390 § 1714.

sida. Förändringen av tempus från presens hos Markus till aorist här hos Matteus har av några uppfattats som något slags tillspetsande, även om ingen av de aktuella kommentatorerna menar att det här skulle vara fråga om ett faktiskt utpekande av Judas.²⁰³

Den avslutande frasen *denne skall förråda mig* kan ses som ett understrykande av den allvarliga trolöshet som Judas handling innebär.²⁰⁴ Frasen kan enligt min mening också ses som en del av den tendens som kan skönjas i denna perikop: Matteus saknar Markus tal om förrädaren som *en av de tolv*, har tilltalet *Herre* i (de övriga) apostlarnas fråga, tycks genom sin beskrivning av dopbandet låta Jesus i något högre grad än hos Markus (om än ej helt) peka ut Judas som förrädare samt avslutningsvis låta Jesus betona att det är *denne som skall förråda* honom. Detta sammantaget tycks tyda på att Judas i detta avsnitt hos Matteus både tydligare (om än ej helt) pekats ut som Jesu förrädare och kontrasteras mot de övriga apostlarna. Dessutom noteras att samtliga avsnitt i denna perikop som talar om förräderi, precis som hos Markus, nyttjar verbet παραδίωμι.²⁰⁵

Efter att Jesus därpå utsagt den längre repliken rörande sin död, att denna sker i enlighet med skrifterna och uttalat sitt *ve* över förrädaren, en replik där Matteus överensstämmer närmast ordagrant med Markus,²⁰⁶ avslutas perikopen med en ordväxling mellan Judas och Jesus som inte återfinns hos Markus. Denna ordväxling, som föregås av att Matteus beskriver Judas som *den som förråder*, inleds med att Judas frågar Jesus: *Det är väl inte jag, Rabbi?*²⁰⁷ Själva frågan är identisk med den som tidigare ställdes av (de andra) lärjungarna: Den förväntar i och med negationen μή(τι) ett nekande svar.²⁰⁸ Frågan innebär att Judas, vilken som vi sett redan letar efter ett lämpligt tillfälle att förråda Jesus, ställer en fråga han redan vet svaret på, något som i sin tur innebär att Matteus här får sägas porträttera Judas tydligt negativt.²⁰⁹

Om frågan är identisk är däremot tilltalet *Rabbi* att betrakta som radikalt annorlunda det *Herre* som (de övriga) apostlarna nyttjar. Ett flertal kommentatorer har, för det första, med varierande grad av styrka påpekat att dessa båda tilltal står i kontrast till varandra.²¹⁰ Flera kommentarer påpekar vidare att den differentiering i tilltal som här föreligger innebär att ytterligare slutsatser kan dras beträffande Judas. Några gör exempelvis gällande att Judas sätt att tilltala Jesus innebär att han inte ser på Jesus på samma sätt som övriga apostlar.²¹¹ Några påpekar att Judas här använder ett språkbruk som snarast hör hemma bland Jesu motståndare, eller åtminstone bland personer som står utanför lärjungakretsen,²¹² vilket innebär att Judas genom detta kan sägas kunna identifieras med sådana personer.²¹³ Dessutom, påpekar några, är detta en titel som Jesus förbjudit sina lärjungar att

203 Se Hagner, *Matthew 14–28*, 767; Keener, *Matthew*, 626; Osbourne, *Matthew*, 965.

204 Keener, *Matthew*, 626.

205 Jfr. Matt 26:21: “εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με”; 26:23: “οὗτός με παραδώσει”; 26:24: “δι’ οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται”; 26:25: “Ἰούδας ὁ παραδίδους.”

206 Se not ovan.

207 Jfr Matt 26:25: “ἀποκριθεὶς δὲ Ἰούδας ὁ παραδίδους αὐτὸν εἶπεν· μήτι ἐγὼ εἶμι, ῥαββί;”.

208 Se också Carter, *Matthew*, 505; Hagner, *Matthew 14–28*, 768.

209 Detta påpekar även av Carson, “Matthew,” 599; Carter, *Matthew*, 505; Davies & Allison, *Matthew vol III*, 464; Paffenroth, *Judas*, 112.

210 Se Carlson, “Characterization,” 475; Carter, *Matthew*, 505–506; Davies & Allison, *Matthew vol III*, 464; France, *Matthew*, 990; Hagner, *Matthew 14–28*, 768; Keener, *Matthew*, 626; Kozar, “Matthew,” 3; Osbourne, *Matthew*, 965; Paffenroth, *Judas*, 112.

211 Carlson, “Characterization,” 475; Keener, *Matthew*, 626; Osbourne, *Matthew*, 966.

212 France, *Matthew*, 990; Hagner, *Matthew 14–28*, 768; Osbourne, *Matthew*, 966. Notera dock Paffenroths svärbegripliga invändning mot detta i *Judas*, 112.

213 France påpekar detta särskilt tydligt då han i *Matthew*, 990 menar att Judas språkbruk “befits his status as no longer a true part of the disciple group.”

använda.²¹⁴ Det blir utifrån dessa påpekanden tydligt att Matteus genom det tilltal till Jesus som han tillskriver Judas beskriver denne på ett tydligt negativt sätt.

Allra sist i denna perikop återfinns så Jesu smått kryptiska svar på Judas fråga: *Du har sagt det*,²¹⁵ en fras som av de flesta kommentatorer uppfattas som någon form av jakande bekräftelse på det Judas just sagt.²¹⁶ Flera av dessa tillägger dock att det tycks finnas något slags element av undvikande eller tvetydighet i Jesu svar,²¹⁷ vilket kan ha varit ett sätt att lämna de övriga närvarande ovetandes om vad som pågår.²¹⁸ Någon har påpekat att Jesu svar kan ha getts till Judas i enskildhet, med tanke på att frasen ändock är en relativt tydlig bekräftelse,²¹⁹ vilket dock enligt min mening får sägas vara mindre troligt i ljuset av att Judas fråga tycks komma som en direkt efterföljande respons på Jesu tidigare replik.²²⁰ Oavsett vilket måste alternativet att Jesus svarar Judas med fullständig tydlighet inför samtliga närvarande uteslutas, då en sådan replik bör ha framkallat någon form av reaktion från de övriga lärjungarnas sida. Jesu svar visar också, avslutningsvis, att Jesus känner till vad Judas ska komma att göra.²²¹ Det har dessutom påpekats att svaret från Jesus kan innehålla någon nyans av anklagelse eller åtminstone inbjudan till självrannsakan.²²²

Sammanfattningsvis ser vi alltså att Matteus version av denna perikop innehåller såväl likheter som skillnader i jämförelse med sin motsvarighet hos Markus. Likheterna består i den *gemensamma grunden* för de båda avsnitten: Måltiden, dialogen mellan Jesus och lärjungarna, bruket av *παράδειγμα* för att beskriva förräderiet samt en, om än något försvagad, koppling till Psaltaren 41, där det särskilt trolösa i att förråda någon man ätit tillsammans med understryks. Vi har också sett att det hos Matteus återfinns ett flertal intressanta skillnader som modifierar bilden av Judas: Han förses inte med epitetet *en av de tolv*, utan kontrasteras istället mot de övriga lärjungarna genom sin titulering av Jesus samt av Jesu förtydligande *denne skall förråda mig*. Vidare understryker Matteus den redan synliga tendensen att mer negativt än Markus beskriva Judas, då han talar om Judas som *den som förråder*, låter honom ställa en fråga han redan vet svaret på och låter Jesus tydligare än hos Markus (om än ej helt) peka ut och eventuellt även rikta någon form av anklagelse mot Judas. Matteus gestaltande av Judas i denna perikop får därmed sägas vara mer negativ än den gestaltning av Judas som återfanns i motsvarande passage hos Markus.

4.4 Matt 26:46–50: Överlämnandet

Den fjärde perikopen hos Matteus där Judas förekommer, till lika den sista som har en motsvarighet hos Markus, innehåller likt den förra ett antal beståndsdelar som får sägas utgöra en *gemensam grund* för de båda evangelisternas respektive avsnitt. Hos båda beskriver Jesus inledningsvis Judas som *den som skall förråda mig*.²²³ Därpå beskrivs Judas som *en av de tolv* och hur han anländer

214 Se Matt 23:7–8. Detta påpekande gör av Carlson, "Characterization," 475; Carter, *Matthew*, 506;

215 Jfr. Matt 26:25: "[Jesus] λέγει αὐτῷ· σὺ εἶπας."

216 Allen, *Matthew*, 275, 276; Carson, "Matthew," 599; Davies & Allison, *Matthew vol III*, 464; France, *Matthew*, 991; Hagner, *Matthew 14–28*, 768; Schnackenburg, *Matthew*, 265.

217 Allen, *Matthew*, 275, 276; Carson, "Matthew," 599; Davies & Allison, *Matthew vol III*, 464; Hagner, *Matthew 14–28*, 768.

218 Detta föreslås av Allen, *Matthew*, 276; Carson, "Matthew," 599.

219 France, *Matthew*, 991.

220 Jfr. Matt 26:25: "ἀποκριθεὶς δὲ Ἰούδας ὁ παραδιδούς αὐτὸν εἶπεν."

221 Carlson, "Characterization," 475; Davies & Allison, *Matthew vol III*, 464; Keener, *Matthew*, 626; Kozar, "Matthew," 3; Osbourne, *Matthew*, 966; Schnackenburg, *Matthew*, 265.

222 Jfr. Carlson, "Characterization," 475; Keener, *Matthew*, 627; Klassen, *Judas*, 102.

223 Jfr. Mark 14:42: "ἰδοὺ ὁ παραδιδούς με ἤγγικεν" och Matt 26:46: "ἰδοὺ ἤγγικεν ὁ παραδιδούς με."

tillsammans med en folkskara.²²⁴ Därefter beskrivs Judas åter som *förrädaren*, hur han vid någon tidpunkt (se nedan) kommer överens med de medföljande om ett tecken, samt hur Judas beordrar dessa att gripa Jesus.²²⁵ Avslutningsvis går så Judas fram till Jesus, kysser honom på samma sätt, varefter Jesus grips och perikopen är till ända.²²⁶

Överlämnandet av Jesus hos Matteus innehåller också fem intressanta variationer varav de flesta tycks innebära konsekvenser för bilden av Judas. Den första av dessa utgörs av skillnaden i tempus i det verb som beskriver hur Judas ger ett tecken till dem som skall gripa Jesus: Där Markus har pluskvamperfekt (δεδώκει, *hade givit*), har Matteus aorist (ἔδωκεν, *gav*). Denna tempusskillnad ligger, menar Gundry, i linje med Matteus generellt mycket sparsamma användning av pluskvamperfekt.²²⁷ Icke desto mindre innebär detta att medan Markus beskriver hur Judas vid ett tidigare tillfälle *hade givit* ett tecken, ges detta tecken hos Matteus först i Getsemane,²²⁸ vilket antyder att överlämnandet tycks vara något mindre välplanerat hos Matteus än hos Markus.

Den andra variationen består i att Matteus saknar den del av Judas befallning där denne beordrar de medföljande att *föra bort honom säkert*.²²⁹ De kommentarer som tar upp denna frånvaro ser den som ett resultat av ett stilistiskt övervägande: Matteus har uppfattat den aktuella strofen som antingen överflödig,²³⁰ som märklig i ljuset av att beskrivningen av hur Jesus leds bort återfinns först senare,²³¹ eller som en produkt av Matteus generella önskan att sätta samman meningar på ett visst sätt.²³² Vi noterar alltså att ingen av dem som kommenterar denna variation hos Matteus ser den som ett resultat av hur denne uppfattar Judas. Vi såg ovan hos Markus hur Judas tal om att *föra bort* Jesus *säkert* uppfattades på två radikalt olika sätt bland kommentatorerna, varför det här kan tyckas märkligt att ingen kommentator uppfattar Matteus variation som ett resultat av hans sätt att betrakta Judas. I ljuset av att Matteus, särskilt i passionsberättelsen, ligger nära sin förlaga Markus menar jag det vara tänkbart att Matteus variation kan vara resultatet av ett övervägande som åtminstone inte enbart är stilistiskt: Har Matteus kanske inte förstått betydelsen av ἀπάγετε ἀσφαλῶς, eller stämmer repliken dåligt överens med hans bild av Judas?

Den tredje variationen hos Matteus består i det tillägg som återfinns då Judas tilltalar Jesus: “*var hälsad, Rabbi*.”²³³ Kring detta χαῖρε återfinns en intressant dubbelhet: Å ena sidan är detta en vardaglig grekisk hälsningsfras, vilken troligen är en spegling av ett bakomliggande hebreiskt *shalom*.²³⁴ Å andra sidan har några kommentatorer påpekat att hälsningsfrasen är att betrakta som en negativ gestaltning av Judas: Frasen ska enligt dessa kommentatorer uppfattas som oärlig/ironisk och kopplar dessutom samman Judas med dem som ska komma att håna Jesus med samma

224 Jfr. Mark 14:43: “παράγινεται Ἰούδας εἰς τῶν δώδεκα καὶ μετ’ αὐτοῦ ὄχλος” och Matt 26:47: “Ἰούδας εἰς τῶν δώδεκα ἦλθεν καὶ μετ’ αὐτοῦ ὄχλος πολὺς.”

225 Jfr. Mark 14:44: “δεδώκει δὲ ὁ παραδιδούς αὐτὸν σύσσημον αὐτοῖς λέγων· ὃν ἂν φιλήσω αὐτός ἐστιν, κρατήσατε αὐτόν” och Matt 26:48: “ὁ δὲ παραδιδούς αὐτὸν ἔδωκεν αὐτοῖς σημεῖον λέγων· ὃν ἂν φιλήσω αὐτός ἐστιν, κρατήσατε αὐτόν.”

226 Jfr. Mark 14:45: “καὶ κατεφίλησεν αὐτόν” och Matt 26:49: “καὶ κατεφίλησεν αὐτόν.”

227 Se Gundry, *Matthew*, 537.

228 Gundry, *Matthew*, 537; Davies & Allison, *Matthew vol III*, 508.

229 Jfr. Matt 14:44: “κρατήσατε αὐτόν καὶ ἀπάγετε ἀσφαλῶς” och Matt 26:48: “κρατήσατε αὐτόν.”

230 Så Allen, *Matthew*, 280; Davies & Allison, *Matthew vol III*, 508.

231 Så Brown, *Death vol I*, 253. För bortledandet av Jesus, se Matt 26:57 samt parallellen Mark 14:53.

232 Så Gundry, *Matthew*, 537.

233 Jfr. 14:45: “αὐτῷ λέγει· Ῥαββί” och Matt 26:49: “τῷ Ἰησοῦ εἶπεν· χαῖρε, ῥαββί.”

234 Brown, *Death vol I*, 254; Hagner, *Matthew 14–28*, 788; Keener, *Matthew*, 642; och troligen även Davies & Allison, *Matthew vol III*, 509.

hälsningsfras i Matt 27:29.²³⁵ Denna skillnad gör att Judas tycks framställas mer negativt här hos Matteus, en tendens som också återfinns på andra håll.

Den fjärde variationen hos Matteus består inte i en skillnad vad gäller de ord som används, utan i det faktum att ett visst ord hos just Matteus har vissa särskilda konnotationer. Precis som Markus beskriver Matteus hur Judas tilltalar Jesus med *Rabbi* men i ljuset av Jesu sätt att betrakta denna titel och Judas bruk av den vid måltiden (se ovan), tycks Judas hälsning av Jesus som *Rabbi* hos Matteus ha en annorlunda ton än samma identiska hälsning hos Markus. Att Judas under måltiden titulerade Judas som *Rabbi* innebar som vi sett bland annat att Judas kunde identifieras med människor utanför Jesu lärjungakrets eller rentav med Jesu motståndare. När Judas här återigen kallar Jesus *Rabbi* kan därför en liknande identifiering göras.²³⁶ Vi ser alltså hur de särskilda konnotationer som titeln *Rabbi* har hos Matteus gör att Judas här tycks framställas mer negativt än hos Markus, trots att ordet som Judas använder alltså är identiskt.

Den sista av Matteus variationer utgörs av det faktum att evangelisten beskriver hur Jesus svarar på Judas hälsning: *ἔταῖρε, ἐφ' ὃ πάρει*. Denna replik, i synnerhet strofen *ἐφ' ὃ πάρει*, är mycket kryptisk och har utlöst en mycket omfattande diskussion med en lång rad lösningsförslag utan att något med säkerhet kunnat fastslås gällande strofens uttydande.²³⁷ Den första osäkerhetsfaktorn utgörs av Jesu hälsningsfras, *ἔταῖρε*, som förstås på två olika sätt: Några ser denna som ironisk och anför som stöd för detta hur *ἔταῖρε* i övriga förekomster hos Matteus uttrycker ironi.²³⁸ Lika många uppfattar dock Jesu hälsning som i någon mån vänlig eller som åtminstone ett lämpligt sätt att hälsa på en lärjunge.²³⁹ Det går heller inte att med bestämdhet säga något om vad de båda uttolkningarna av *ἔταῖρε* får för innebörd för hur Matteus betraktar Judas i denna passage, då så vitt jag kan se såväl ett vänligt som ett ironiskt tilltal från Jesu sida skulle kunna ses som ett tecken på ett negativt gestaltande av Judas här. Det enda som går att säga är att Jesus här tilltalar Judas.

Något som dock orsakat långt mer debatt och långt fler uttolkningar är frasen *ἐφ' ὃ πάρει*.²⁴⁰ Denna har växelvis förstås som en fråga, som ett påstående och som en befallning och merparten av de kommentarer som här konsulterats presenterar hellre flera tänkbara förklaringar framför att sluta sig till en viss uttydan. Det enda som så vitt jag kan se skulle vara rimligt att sluta sig till är att en uppriktig fråga (ungefär *Varför är du här?* eller *Är det för detta du kommit?*) tycks möjligt att utesluta i ljuset av att vi ovan sett tydliga tecken på att Jesus är väl införstådd med vad Judas ska komma att göra.²⁴¹ Vad gäller övriga tänkbara lösningsförslag, alltså att frasen förstås som ett påstående (*Jag vet varför du kommit* eller liknande) eller som en uppmaning (*Gör det du kommit för!* eller liknande), tycks det åtminstone vara möjligt att fastslå att samtliga dessa understryker Jesu

235 Brown, *Death vol 1*, 254; Davies & Allison, *Matthew vol III*, 509; Gundry, *Matthew*, 537; Hagner, *Matthew 14–28*, 788. Jfr. Matt 27:29, där soldaterna säger till Jesus: “χαῖρε, βασιλεῦ τῶν Ἰουδαίων.”

236 Brown, *Death vol 1*, 254; France, *Matthew*, 1012; Hagner, *Matthew 14–28*, 788.

237 Detta påpekas i Brown, *Death vol 1*, 256; Hagner, *Matthew 14–28*, 789.

238 Brown, *Death vol 1*, 256; Carter, *Matthew*, 513; Gundry, *Matthew*, 537; Paffenroth, *Judas*, 113. van de Water menar intressant nog att “vän” här i Jesu replik skall uppfattas som en hänvisning till Ps. 41 och beskrivningen där av vännen som förråder den han ätit tillsammans med; se “Punishment,” 402.

239 Davies & Allison, *Matthew vol III*, 509; Hagner, *Matthew 14–28*, 789; Keener, *Matthew*, 642; Osbourne, *Matthew*, 983.

240 För längre diskussioner och/eller sammanställningar av de många översättningar som föreslagits, se Brown, *Death vol 2*, 1385–1388; Davies & Allison, *Matthew vol III*, 509–510; Klassen, *Judas*, 104.

241 Så Osbourne, *Matthew*, 983; France, *Matthew*, 1012. Några menar att om frasen *ἐφ' ὃ πάρει* förstås som en fråga, måste den uppfattas som ironisk på något sätt; se Carson, “Matthew,” 612; Hagner, *Matthew 14–28*, 789. De enda som förordar att *ἐφ' ὃ πάρει* bör förstås som en uppriktig fråga är Davies & Allison; se *Matthew vol III*, 509–510.

känndom om vad Judas skall komma att göra.

Precis som i fallet med *ἔταϊρε* ovan är det svårt att sluta sig till vad de olika uttydningarna av *ἐφ' ὃ πάρει* får för konsekvens för gestaltandet av Judas. De så vitt jag kan se troligare uttydningarna av frasen tycks innebära att Jesus känner till det som ska komma att ske, men säger detta något om hur Matteus uppfattar Judas? I både denna och i andra perikoper skiljer sig Matteus från Markus på sätt som innebär att Judas gestaltas mer negativt hos Matteus, varför ett i någon mån rimligt antagande kring frasen i fråga kan vara att också denna skillnad kan tyda på detta. Att med säkerhet säga något mer kring hur frasen skall förstås tycks för mig, och därtill som synes också för en rad kommentatorer, vara en omöjlighet.

Sammanfattningsvis innehåller alltså denna perikop ett flertal likheter, rentav en *gemensam grund*, men också några skillnader i jämförelse med sin motsvarighet hos Matteus. Av dessa tycks två bidra till att göra Matteus porträtt av Judas något mer negativt: Båda leden i Judas sätt att hälsa på Jesus, *χαῖρε* och *Ῥαββί*, uppfattas här som tillgrepp som bidrar till en negativare bild av Judas än den som återfinns hos Markus, även om tituleringen *Rabbi* alltså också återfinns hos Markus. Vad flera av Matteus skillnader innebär för gestaltandet av Judas är däremot mindre tydligt: Det har inte gått att sluta sig till vad vare sig frånvaron av *ἀπάγετε ἀσφαλῶς* eller tillägget av Jesu kryptiska replik *ἔταϊρε ἐφ' ὃ πάρει* betyder för beskrivningen av Judas. Dessutom antyder skillnaden i tempus i verbet som beskriver hur Judas ger ett tecken till dem som skall gripa Jesus att överlämnandet är mindre välplanerat hos Matteus än hos Markus, vilket snarast tycks innebära att Judas lagt mindre vikt vid att få till ett välplanerat överlämnande hos Matteus jämfört med hos Markus. Allt detta sammantaget innebär att det inte är möjligt att dra någon generell slutsats kring i vilken riktning Matteus gestaltning av Judas går i jämförelse med Markus i denna perikop, då det finns såväl åtskillnader som tycks försämra som åtskillnader som tycks förbättra bilden av Judas, samt, några åtskillnader som inte går att uttyda på ett tillfredsställande sätt.

4.5 Matt 27:3–10: Judas självmord

Matteus sista perikop där Judas förekommer, som beskriver Judas ånger, möte med översteprästerna och död, saknar motsvarighet hos Markus. Därav är det av vikt att försöka klargöra vilka motiv Matteus, som ju annars i inte minst passionsberättelsen ligger mycket nära Markus, kan ha haft för att göra detta tillägg.²⁴² Flera förslag till motiv har framförts: Några ser detta som ett uttryck för Matteus vilja att låta Jesu *ve*-ord över sin förrädare i 26:24 gå i uppfyllelse.²⁴³ Andra ser tillägget som ett sätt för Matteus att (delvis) överföra ansvaret för Jesu död på översteprästerna.²⁴⁴ Ytterligare andra uppfattar tillägget som syftande till att teckna en jämförelse mellan Judas och Petrus,²⁴⁵ medan andra uppfattar det som ett led i evangelistens allmänna tendens att koppla avsnitt i sitt evangelium till passager i Gamla Testamentet.²⁴⁶ Det sista förslaget får sägas framstå som mycket

242 Denna perikop är, menar några, rentav Matteus mest omfattande tillägg eller åtminstone ett första större tillägg till Markus passionsberättelse. Se Berkley, "Exegesis," 34; Klassen, *Judas*, 170; Schnackenburg, *Matthew*, 280.

243 Dahl, "Passion," 60; France, *Matthew*, 1038; Gundry, *Matthew*, 552; Paffenroth, *Judas*, 114, 117; Senior, "Case," 29, 36; Senior, "Fate," 378, 425.

244 Berkley, "Exegesis," 35, 37; Davies & Allison, *Matthew vol III*, 558, 571; Gundry, *Matthew*, 558; Keener, *Matthew*, 656; Nortjé, "Motives," 50; Paffenroth, *Judas*, 117; Paffenroth, "Stories," 69; Reed, "Saving," 57; Senior, "Case," 36; Senior, "Fate," 426; Upton, "Potter's," 218; Whelan, "Suicide," 521.

245 Brown, *Death vol I*, 644; France, *Matthew*, 1038; Gundry, *Matthew*, 552–553.

246 Davies & Allison, *Matthew vol III*, 558; France, *Matthew*, 1038; Paffenroth, *Judas*, 117; Senior, "Case," 36; Senior, "Fate," 426; van de Water, "Punishment," 404.

troligt i ljuset av att Matteus avslutar denna perikop med att beskriva hur en profetia från Jeremia går i uppfyllelse genom det som här sker. Det förmodade gammaltestamentliga citat som återfinns i perikopen tycks emellertid främst vara hämtat från Sakarja 11, även om flera också sett allusioner i citatet till olika avsnitt hos just Jeremia.²⁴⁷ Trots denna oklarhet är dock kopplingen som sådan till Gamla Testamentet tydlig. Det är däremot fullt tänkbart att Matteus kan ha haft flera syften för att addera denna perikop till sin förlagas material och det är intressant att notera att särskilt ett förslag som tycks ha starkt stöd, det att Matteus avsikt med sitt tillägg skulle vara att betona översteprästers ansvar för Jesu död, får en tydlig konsekvens för Judas: Också andra än Judas lyfts av Matteus fram som ansvariga för Jesu död.

Perikopen inleds med att Matteus beskriver Judas som *den som förrått* Jesus samt hur han efter att han förstått att Jesus är fördömd *ångrar sig*.²⁴⁸ Talet om Judas ånger har förstått på två skilda sätt, vilka innebär en stor åtskillnad vad gäller den beskrivningen av Judas: Några ser inte Judas förmodade ånger som genuin och anför för detta främst det faktum att det verb som här används, μεταμέλομαι, vanligen inte används för att beskriva genuin ånger, utan skall förstås som att Judas *ändrar sig*.²⁴⁹ Fler ser däremot Judas ånger här som uppriktig, och anför som argument för detta inte minst hur kontexten i perikopen tyder på en genuin ånger från Judas sida: Han ångrar sig, försöker återlämna de pengar han mottagit, erkänner att han syndat och förrått *oskyldigt blod*, gör sig av med pengarna och går slutligen och tar sitt liv.²⁵⁰ Några befinner sig dock någonstans mellan dessa båda ytterligheter och tycks uppfatta ett visst mått av ånger från Judas sida eller beskriver passagen i fråga som svårtydd.²⁵¹ För egen del anser jag att det kan tyckas märkligt att Matteus här använder μεταμέλομαι om han vill beskriva en genuin ånger hos Judas. Dock får, såsom många påpekat, perikopen i sin helhet sägas visa på att det Judas här uttrycker är genuin ånger.

Judas ånger tycks alltså understrykas av flera beståndsdelar i denna perikop, vilka förtjänar att uppmärksammas. För det första återvänder Judas med den tidigare nämnda penningssumman (se ovan), vilken också återkommer i hänvisningen till Gamla Testamentet.²⁵² Vidare säger Judas att han *syndat och förrått oskyldigt blod*, en fras som återfinns på flera håll i Gamla Testamentet och som får ses som en mycket allvarlig självanklagelse.²⁵³ Översteprästers svar, *vad rör det oss? Du får se till detta*,²⁵⁴ har av flera uppfattats som ett tydligt negativt gestaltande av dessa, något som kan kopplas till tanken ovan om att (ett) syfte för Matteus med att lägga till denna perikop skulle vara att

247 Många diskuterar detta; se Allen, *Matthew*, 287; Berkley, "Exegesis," 35, 38; Carter, *Matthew*, 523; Davies & Allison, *Matthew vol III*, 569; France, *Matthew*, 1042; Gundry, *Matthew*, 557; Hagner, *Matthew 14–28*, 813; Halas, *Judas*, 176; Keener, *Matthew*, 657; Kozar, "Matthew," 7; Moo, "Tradition," 157; Osbourne, *Matthew*, 1013; Paffenroth, *Judas*, 117; Paffenroth, "Stories," 70; Reed "Saving," 51; Schnackenburg, *Matthew*, 281; Senior, "Fate," 391, 395–396, 421; Senior, "Case," 25; van Tilborg, "Intertextual," 159, 168–169; Upton, "Potter's," 214.

248 Matt 27:3: "Τότε ἰδὼν Ἰούδας ὁ παραδιδούς αὐτὸν ὅτι κατεκρίθη, μεταμεληθεὶς."

249 Paffenroth, "Stories," 69; Senior, "Fate," 404; Van Unnik, "Death," 47, 48. För övriga förekomster av μεταμέλομαι hos Matteus, se Matt 21:29, 32.

250 Jfr. Matt 27:3–5: "μεταμεληθεὶς ἔστρεψεν τὰ τριάκοντα ἀργύρια τοῖς ἀρχιερεῦσιν καὶ πρεσβυτέροις λέγων ἡμαρτον παραδοὺς αἷμα ἄθῳν ... καὶ ῥίψας τὰ ἀργύρια εἰς τὸν ναὸν ἀνεχώρησεν, καὶ ἀπεθῶν ἀπήγγεατο." Tanken på att Judas ånger skulle vara genuin stöds av France, *Matthew*, 1040; Hagner, *Matthew 14–28*, 812; Nortjé, "Motives," 47, 48; Osbourne, *Matthew*, 1011; Paffenroth, *Judas*, 114–115.

251 Carlson, "Characterization," 476–477; Carson, "Matthew," 628; Carter, *Matthew*, 522; Davies & Allison, *Matthew vol III*, 562; Kozar, "Matthew," 7.

252 Se Matt 27:9: "καὶ ἔλαβον τὰ τριάκοντα ἀργύρια."

253 Carter, *Matthew*, 522; Davies & Allison, *Matthew vol III*, 563; Gundry, *Matthew*, 554; Osbourne, *Matthew*, 1011; van Unnik "Death," 57. Frasen *oskyldigt blod* återfinns i Deut 19:10, 13; 21:8, 9; 1 Sam 19:5; 25:31; 1 Kung 2:5; 2 Kung 21:16; 24:4; Ps 106:38; Ords 6:17; Jes 59:7; Jer 7:6; 22:3, 17; 26:15; Joel 3:19; 1 Mack 1:37; 2 Mack 1:8.

254 Jfr. Matt 27:4: "οἱ δὲ εἶπαν· τί πρὸς ἡμᾶς; σὺ ὄψῃ."

peka ut överstepräster som (med-)ansvariga för Jesu död.²⁵⁵ Judas kastar därefter ifrån sig pengarna och ger sig iväg för att ta sitt liv.

Beskrivningen av Judas hos Matteus avslutas så med att Judas tar sitt liv. Kring detta finns två intressanta frågeställningar: *Är beskrivningen av Judas självmord inspirerat av en viss gammaltestamentlig passage och vad betyder det för Matteus porträttering av Judas att han dör genom självmord och hängning?* En rad kommentatorer ser en koppling mellan Judas självmord här och den gammaltestamentlige kung Davids svekfulle rådgivare Achitofel som avslutar sitt liv på samma sätt och menar (med varierande grad av säkerhet) att denna parallell, men även evangelistens intresse för Jesus som davidsättning och allmänna tendens att koppla avsnitt i sitt evangelium till Gamla Testamentet (se ovan) är tecken på att Matteus ska ha komponerat denna episod med den aktuella gammaltestamentliga karaktären i åtanke.²⁵⁶ Några ställer sig dock kritiska till en sådan uppfattning och menar att parallellerna mellan dessa båda passager är alltför ytliga för att man ska kunna tala om ett medvetet avbildande från Matteus sida här.²⁵⁷ Majoritetsuppfattningen här innebär dock att Matteus avbildar en ond karaktär från Gamla Testamentet då han beskriver Judas (död), vilket får sägas innebära ett negativt gestaltande av Judas.

Detta måste dock inte innebära att Matteus uppfattar självmord som sådant som något negativt. Flera påpekar tvärtom att självmord generellt inte sågs som något negativt i den grekisk-romerska antika världen, utan snarare, inte minst i en belägenhet som Judas, kunde ses som ett nobelt sätt att avsluta livet.²⁵⁸ Kring mera specifikt hur en judisk kontext uppfattade självmord råder det emellertid delade meningar: Å ena sidan har judiska sammanhang beskrivits som mera negativt inställda till självmord vid denna tid. Å andra sidan menar några att många Judar vid denna tid kan ha antagit ett romerskt sätt att se på självmord.²⁵⁹ Vad gäller sättet på vilket Judas tar sitt liv påpekar några dock att hängning även för såväl Judas som romare var ett vanärande sätt att dö.²⁶⁰ Många ser däremot ändock Judas självmord som ett sätt att (försöka) sona sitt brott och/eller som något tragiskt eller rentav ädelt, hellre än som något som skulle innebära en negativ beskrivning av honom.²⁶¹ Detta innebär alltså att, utifrån majoritetsuppfattningarna i kommentarlitteraturen, en något dubbel bild av Judas utifrån hans självmord genom hängning framträder: Å ena sidan ser många Judas självmord som ett försök att sona sitt brott eller rentav som något ädelt, å andra sidan har några påpekat att det sätt på vilket Judas genomför sitt självmord bör ha uppfattats som något skamfyllt.

Sammanfattningsvis tycks alltså Matteus i och med adderandet av denna perikop tillföra några dimensioner till sitt porträtt av Judas: Här beskrivs hur Judas ser att Jesus är fördömd, hur han tycks

255 Carson, "Matthew," 628; Keener, *Matthew*, 660; Osbourne, *Matthew*, 1011; Weaver, "Atonement," 6. För en särskilt utförlig kommentar till gestaltandet av överpräster i denna perikop, se Weaver, "Atonement."

256 Berkley, "Exegesis," 37; Brown, *Death vol 1*, 643; Carter, *Matthew*, 523; Davies & Allison, *Matthew vol III*, 565; Derrett, "Iscaiot," 14; France, *Matthew*, 1041; Gundry, *Matthew*, 553, 555; Gärtner, "Judas," 75, 79; Harris, "Suicide," 503–504; Keener, *Matthew*, 659; Oropeza, "Death," 347; Osbourne, *Matthew*, 1012; van de Water, "Punishment," 400. För en särskilt utförlig jämförelse mellan dessa båda passager, se Crossan, *Jesus*, 76–78.

257 Carson, *Matthew*, 628; Hagner, *Matthew 14–28*, 812; Klassen, *Judas*, 170; Nortjé, "Motives," 42; Paffenroth, *Judas*, 114; Reed, "Saving," 53; van Unnik, "Death," 51; Upton, "Potter's," 218; Whelan, "Suicide," 506.

258 Keener, *Judas*, 658; Klassen, *Judas*, 165; Maccoby, *Myth*, 48; Osbourne, *Matthew*, 1011.

259 Jfr. Brown, *Death vol 1*, 644; Keener, *Matthew*, 658; Klassen, *Judas*, 165; Osbourne, *Matthew*, 1011.

260 Gathercole, *Gospel*, 32, 43; Keener, *Matthew*, 659; Osbourne, *Matthew*, 1011–1012. Gathercole talar (s. 32) rentav om hängningen som ett uttryck för en förbannelse med en hänvisningen till Deut 21:23. Whelan påpekar dock föga övertygande att Matteus upptecknade Judas självmord som en hängning eftersom detta helt enkelt skulle vara den troligaste formen av självmord utifrån Judas person och kontext; se "Suicide," 507

261 Davies & Allison, *Matthew vol III*, 565; Droge & Tabor, "Noble," 113, 114; Kozar, "Matthew," 8; Paffenroth, *Judas*, 118; Reed, "Saving," 51, 57; van Unnik, "Death," 57; Whelan, "Suicide," 521.

ångra sig och hur han tar sitt liv. Vidare kopplar Matteus här, vilket är en del av en allmän tendens hos denne, det som sker i perikopen till passager i Gamla Testamentet. Vi har också sett hur flera beståndsdelar i denna perikop vållat diskussion och lett till vitt skilda uppfattningar, som i sin tur får tydliga konsekvenser för hur bilden av Judas skall förstås: Är hans ånger genuin? Är sättet på vilket han dör avbildat utifrån en ond person i Gamla Testamentet? Vad innebär det att han tar sitt liv? Vad innebär sättet på vilket han gör det? Utifrån de val mellan olika synsätt som här gjorts framträder i denna perikop ett (om än inte alltför) tydligt försök att teckna en positiv bild av Judas: Han är förvisso fortfarande *den som förrått* Jesus men är på samma gång en som, inte minst genom sitt handlande, tycks uttrycka en genuin ånger och som inte tycks vara ensam ansvarig för Jesu död. Också det att Judas tar sitt liv tycks vara ämnat att uppfattas som om inte ädelt så åtminstone som ett understrykande av hans genuina ånger. Det sätt på vilket detta självmord sker och det faktum att det tycks koppla samman Judas med en ond karaktär i Gamla Testamentet hör däremot till det som så vitt jag kan se omöjligt kan bidra till en positiv beskrivning av honom, vilket gör att den bild av Judas som framträder i denna perikop inte kan beskrivas som ensidigt positiv.

4.6 Sammanfattning: Matteus bild av Judas

Utan att föregripa den härpå följande slutdiskussionen skall något kort sägas för att sammanfatta den jämförande beskrivning av Matteus porträtt av Judas som presenterats i detta kapitel. Detta sker genom att grundläggande likheter och skillnader mellan de båda evangelisternas beskrivningar av Judas kortfattat presenteras. En mer ingående analys ges därefter i kapitel fem nedan.

Å ena sidan är det efter belysandet av Matteus bild av Judas möjligt att sluta sig till att en lång rad likheter mellan de båda evangelisternas bild av Judas föreligger: Samtliga perikoper hos Markus där Judas förekommer återfinns också hos Matteus och dessa uppvisar många och tydliga överensstämmelser. I respektive "kallelseperikop" räknas Judas upp som en av de tolv och därtill sist av dessa, har tillnamnet *Iskariot*, ges befogenheter som också Jesus själv besitter och beskrivs som den som skall komma att förråda Jesus. De båda perikoperna som beskriver hur *Judas blir förrädare* återfinns i samma kontext, en kontext där också andra som planerar att döda Jesus återfinns. Här beskrivs hos både Markus och Matteus också hur Judas är *en av de tolv*, hur han söker upp översteprästen med sitt erbjudande om att förråda Jesus och därefter söker efter ett lämpligt tillfälle att överlämna Jesus. Hos båda evangelisterna talas det också om en belöning.

För respektive "måltidsperikop" finns en tydlig *gemensam grund* bestående i måltidssituationen, en dialog mellan Jesus och lärjungarna och en hänvisning till Gamla Testamentet som syftar till att understryka det stora svek som det innebär att förråda någon man ätit tillsammans med. Också i den avslutande gemensamma perikopen, där själva överlämnandet beskrivs, återfinns en *gemensam grund* som består i att Jesus talar om Judas som *den som skall förråda mig*, i att Judas beskrivs som *en av de tolv* och som *förrädaren*, i att han anländer med en folkskara, vid någon tidpunkt kommer överens med de medföljande om ett tecken, ger detta tecken då han kysser Jesus och till sist också tilltalar Jesus med *Rabbi*. En ytterligare genomgående likhet, avslutningsvis, består i att såväl Markus som Matteus alltid refererar till Judas förräderi med verbet *παράδωμι*.

Mellan Markus och Matteus återfinns även en lång rad skillnader. I "kallelseperikopen" har vi sett hur Matteus tonar ner Jesu roll i apostlagemenskapens formerande, tillskriver lärjungarna delvis andra befogenheter samt saknar ett epitet och tycks modifiera Judas eget tillnamn något. I den

perikop där Judas blir förrädare har vi sett att Judas tycks ta ett tydligare initiativ till den belöning han också får, att Judas här har en replik och att den exakta summan som Judas får för sitt förräderi här skrivs ut. Vi ser i denna perikop i någon mån också hur Matteus kopplar denna perikop till den omedelbart föregående och därmed tycks antyda ett visst motiv som Judas kan tänkas ha haft för sitt handlande, samt hur evangelisten i denna perikop förbereder för den profetiauppfyllelse som han senare menar att Judas förräderi och ersättning för detta innebär.

I Matteus "måltidsperikop" har vi sett att Judas inte ges epitetet *en av de tolv* utan snarare pekas ut då Jesus betonar att *denne skall förråda mig*. Det har även framgått hur Matteus i sin utökade version av perikopen åter betonar att Judas är *den som förråder*, beskriver hur Judas ställer en fråga han tycks veta svaret på samt beskriver hur Jesus svarar på denna fråga med något som även kan tänkas innehålla en anklagelse riktad mot Judas. I "överlämnandeperikopen" framgick hur Matteus anger en annan tidpunkt för när Judas kommer överens med de medföljande om tecknet som skall peka ut Jesus och saknar den del av repliken från Markus material där Judas befäller att Jesus skall *föras bort säkert*. Matteus har i denna perikop också med en hälsningsfras i Judas tal, en modifierad betydelse av Judas tilltal *Rabbi* och tillskriver också Jesus någon form av svar på detta tilltal.

Vid sidan om dessa många skillnader lägger Matteus också till en perikop vilken som vi sett helt saknar motsvarighet hos Markus. Här introduceras flera nya aspekter av karaktären Judas: Han ångrar sig och denna hans ånger understryks genom en rad saker Judas gör, inte minst genom att han tar sitt liv. Vidare tycks Judas i denna perikop befrias från delar av ansvaret för Jesu död, som istället överförs på översteprästerna, vilka i sin tur framställs mycket negativt. Dessutom går en profetia genom det som här sker i uppfyllelse. I och med Judas död blir avslutningsvis också den dubbelhet som får sägas känneteckna bilden av Judas även hos Matteus särskilt tydlig: Judas död gestaltas dels, såsom självmord, till synes sonande eller kanske till och med ädelt. Samtidigt gestaltas detta, genom det sätt på vilket det sker, till synes skamfyllt.

5. Slutdiskussion & Resultat

Vad innebär då de många likheter och skillnader som föreligger mellan Markus och Matteus sätt att gestalta Judas? Utifrån de observationer som gjorts i denna studie menar jag mig kunna peka på sex tendenser vad gäller Matteus sätt att behandla det material han övertar från sin förlaga Markus. Jag kommer i min presentation av dessa tendenser att försöka behandla studiens samtliga observationer och, i möjligaste mån, även inkludera sådana uppfattningar och tolkningar som presenterats men som enbart vunnit de färres stöd eller överlag uppfattats som mindre troliga.

Den första och enskilt tydligaste av dessa sex tendenser består i att Matteus bevarar de traditioner han övertar från sin förlaga Markus. Matteus bevarar Markus samtliga perikoper, dessas inbördes ordning och i stora drag deras innehåll. Judas är också hos Matteus en av de tolv i Jesu inre lärjungakrets, den siste att räknas upp och redan från första gången han nämns beskriven som den som skall förråda Jesus. Matteus bevarar också, om än något modifierat, epitetet *Iskariot* och beskriver precis som Markus alltid Judas förräderi med *παραδίδωμι*. Matteus beskriver i likhet med Markus hur Judas uppsöker andra som planerar att döda Jesus med ett erbjudande om att bistå dessa, hur en belöning är inblandad och hur Judas härefter söker efter ett lämpligt tillfälle att utverka överlämnandet. Precis som Markus beskriver också Matteus hur Judas och övriga apostlar deltar i en måltid tillsammans med Jesus och hur Jesus då talar om att en av hans lärjungar skall förråda honom. Under denna måltid utsäger också Jesus ett *ve*-ord över sin förrädare, en replik där Matteus så gott som ordagrant överensstämmer med Markus. Matteus bevarar också i stora drag Markus beskrivning av hur Judas överlämnar Jesus: Platsen, de medföljande, ett (i någon mån) förutbestämt tecken, kyssen och det att Judas tilltalar Jesus med *Rabbi*. Matteus beskriver också, avslutningsvis, precis som Markus vid några tillfällen Judas som *en av de tolv* och som *den som förråder*.

Förutom denna ytterligt tydliga *bevarande* tendens går det också i Matteus sätt att gestalta Judas att se fem tendenser som vittnar om den kreativitet Matteus uppvisar i förhållande till sin förlaga, vilka här presenteras utan inbördes ordning. Den första av dessa består i att Matteus tycks vilja distansera Judas från övriga lärjungar och tona ner tanken om lärjungakollektivet som utsett av och intimt samhörigt med Jesus. Detta blir synligt genom att Judas vid ett tillfälle mindre hos Matteus än hos Markus omtalas som *en av de tolv* eller som (i en replik till dessa) *en av er*.²⁶² Tendensen märks också då det mindre tydligt hos Matteus än hos Markus framhävs att det är *Jesus själv* som utväljer sina apostlar samt i det att Matteus endast talar om lärjungarnas befogenheter i termer av att driva ut orena andar och bota sjukdomar medan Markus däremot beskriver apostlarnas uppdrag i termer av att driva ut demoner, predika (som också Jesus själv gör) och, särskilt viktigt, att de skall *vara med Jesus*. Denna tendens märks också då Matteus kortar av den intima måltidsscenen något genom att enbart beskriva Jesu referens till dopbandet i skålen och inte som Markus även till ätandet. Tendensen märks avslutningsvis också i att Matteus i måltidsperikopen skiljer ut Judas fråga och då även skriver ut att han är *ὁ παραδίδους*, beskriver hur Judas titulerar Jesus annorlunda än de övriga lärjungarna, beskriver hur Jesus särskilt besvarar Judas fråga samt beskriver hur Jesus med repliken *denne skall förråda mig* pekar ut en särskild person som förrädare.

Den andra kreativa tendensen som framträder kring Matteus sätt att gestalta Judas utgörs av det faktum att denne tycks teckna ett något mera negativt porträtt av Judas än vad Markus gör. Denna tendens framträder genom det faktum att Matteus betecknar Judas som *ὁ παραδίδους* fler gånger än

²⁶² Jfr. Mark 14:10, 18, 20, 43 och Matt 26:14, 21, 47.

Markus och i övrigt refererar till Judas gärning med παραδίωμι vid fler tillfällen.²⁶³ Vidare kan denna tendens märkas i det att Judas tar ett tydligare initiativ till den belöning han mottar för sitt förräderi och i den fråga han ställer till Jesus under måltiden, en fråga som han redan vet svaret på. Också det att Matteus anger att Judas dör genom hängning tycks förmörka bilden av honom, inte minst genom den koppling till den gammaltestamentliga karaktären Achitofel som härmed verkar uppstå. Matteus tendens att beskriva Judas något mer negativt märks också genom att Judas två gånger tilltalar Jesus med det hos Matteus negativt klingande *Rabbi* och möjligen i det att Matteus tar bort Judas befallning om att *föra bort Jesus säkert*, en befallning som vi sett *kan* ha uppfattats som ett uttryck för en omsorg för Jesu säkerhet från Judas sida (en tolkning som dock inte vunnit något starkare stöd, som vi sett ovan). Det sista tecknet på den aktuella tendensen utgörs av Judas död genom självmord (vilket dock enbart uppfattades som något negativt av någon enstaka). Av dessa tecken på Matteus tendens att gestalta Judas mer negativt än Markus är alltså två, borttagandet av ἀπάγετε ἀσφαλῶς och det faktum att Judas tar sitt liv (men ej det att han gör detta genom hängning) dock resultatet av tolkningar som är att betrakta som tydliga minoritetspositioner.

Den tredje tendensen som visar på Matteus kreativitet består i att evangelisten tycks ha haft en vilja att förtydliga oklarheter som han uppfattat i sin förlagas material. Det tydligaste tecknet på detta är att Matteus genom sitt tillägg av en perikop besvarar frågan: *Vad hände med Judas efter att han förrått Jesus?* I den inledande perikopen tas vidare epitetet [τα] Βοανηργές / υιοὶ βροπτιῆς bort och Judas tillnamn *Iskariot* modifieras något, vilket som vi sett skulle kunna vara resultatet av att Matteus inte förstod den exakta innebörden av dessa. Kring Judas belöning för och motiv till sitt förräderi kan Matteus genom ändringar han gör vidare sägas ha försökt förtydliga flera oklarheter: han tycks i någon mån koppla det att Judas söker upp överstepräster till det som sker precis innan, vilket skulle kunna antyda ett motiv för Judas. Matteus tycks också i någon mån beskriva pengarna som ett motiv genom att låta Judas fråga överstepräster efter en belöning och beskriver dessutom hur pengar vägs upp till Judas och att Judas mottar dessa (eftersom han senare lämnar tillbaka dem), medan Markus enbart beskriver hur överstepräster lovar att ge Judas pengar (och det därmed aldrig tydligt framgår om Judas verkligen mottar dessa). Vi såg ovan, vidare, hur uttrycket ἀπάγετε ἀσφαλῶς getts två sinsemellan mycket motstridiga tolkningar, vilket vittnar om frasens kryptiskhet. Möjligen kan frånvaron av denna kryptiska fras hos Matteus ses som ytterligare ett tecken på den tendens vi här talar om: Matteus kan ha uppfattat det frågetecknet som den kryptiska frasen innebär och därför beslutat sig för att helt enkelt ta bort den. Ett sista tänkbart tecken på tendensen i fråga består i att Matteus tydligare än Markus betonar Jesu kunskap om förraderiet och om förrädarens identitet. Detta har vi sett i och med Jesu svar till Judas under måltiden och vid överlämnandet, vilka skulle kunna vara tecken på att Matteus uppfattat en viss otydlighet kring detta i sin förlagas material och därför genom de tillägg han gör försökt åstadkomma ett förtydligande. Det är, avslutningsvis, dock också på sin plats att påpeka att Matteus inte lyckas fullt ut i denna sin eventuella föresats att förklara oklarheter, då han dels inte helt lyckas klargöra Judas motiv till sitt förräderi och dels, genom exempelvis tillägget av Jesu replik vid överlämnandet, vilken som vi sett uppfattats på en rad sätt, skapar egna oklarheter.

Den fjärde kreativa tendensen hos Matteus består i att denne tycks vilja utveckla karaktären

²⁶³ Beteckningen ὁ παραδιδούς appliceras på Judas hos Markus i 3:19; 14:44; hos Matteus i 10:4; 26:25, 48; 27:3. παραδίωμι används för att referera till Judas gärning hos Markus i 14:10, 11, 18, 21, 41, 42; hos Matteus i 26:15, 16, 21, 23, 24, 45, 46; 27:4.

Judas och göra honom mer mänsklig. Det tydligaste tecknet på detta återfinns i den perikop som Matteus adderat: Judas uttrycker här, inte minst genom de handlingar han utför, ånger över sitt förräderi och en insikt om vad han har gjort, och tycks som vi sett också avbördas (en del av) ansvaret för Jesu död, vilket istället överförs på överstepräster. Särskilt värt att nämna här är Judas självmord, som av många som vi sett uppfattats som sonande eller rentav som ädelt. Matteus får också sägas "förmänskliga" Judas genom de många repliker Matteus förser honom med: Judas får en replik i scenen där han söker upp överstepräster, en under måltiden, en något förlängd replik vid överlämnandet och därtill en då han i den sista perikopen erkänner sitt brott för överstepräster. Vid sidan om att tala mer tilltalas också Judas mer genom de repliker som Jesus riktar mot Judas. Ett sista potentiellt tecken på hur Matteus "förmänskligar" Judas skulle kunna vara att evangelisten med sitt byte av tempus hos det verb som beskriver hur Judas ger dem som skall gripa Jesus ett tecken (från pluskvamperfekt hos Markus till aorist hos Matteus) kan tänkas ha avsett att framställa överlämnandet som mindre välplanerat, och därmed Judas som något mindre förslagen. Denna tolkning har dock inte vunnit något starkare stöd, då många som vi sett uppfattat bytet av tempus som ett uttryck för Matteus generella tendens av undvika pluskvamperfekt.

Den femte och avslutande kreativa tendensen hos Matteus är en del av en tendens som präglar Matteusevangeliet i dess helhet: Att koppla avsnitt till passager i Gamla Testamentet. Denna tendens framträder starkast i den perikop Matteus lägger till: Här tycks Matteus avbilda Judas död med inspiration från den gammaltestamentliga karaktären Achitofel, och här beskrivs också med hjälp av den tidigare nämnda summan pengar hur en gammaltestamentlig profetia går i uppfyllelse (även om många som vi sett haft åsikter om exakt vilka passager i Gamla Testamentet som Matteus refererar till). Den hänvisning i måltidsperikopen, slutligen, till Psaltaren 41 och dess beskrivning av hur en vän som psalmisten ätit tillsammans med nu blivit till en fiende, tycks på ett sätt ha försvagats något genom att Jesus under måltiden enbart talar om *den som doppar i skålen* hos Matteus, medan Jesus hos Markus också talade om sin förrädare som *den som äter med mig*. Vi har dock sett att många trots detta uppfattar en koppling till Psaltaren 41 i denna passage. Därtill har det tyckts som om Matteus genom att låta Jesus tilltala Judas med *vän* under överlämnandet eventuellt ännu en gång kopplar det som sker till just Psaltaren 41.

Det framgår därmed, då frågeställningen för denna uppsats rekapituleras, att bilden av Judas hos Matteus är både trogen sin här förmodade förlaga Markus och på samma gång fri från den. Matteus övertar i stora drag Markus Judas-material, men utvecklar det samtidigt: Judas tycks hos Matteus vara mer kontrasterad gentemot övriga lärjungar, mindre en del av lärjungaskaran som ett resultat av ett utväljande Jesus *själv* gjort, något mer negativt gestaltad, något mer förklarad, mer mänsklig och mer förebådad, eller åtminstone mer möjlig att koppla till Gamla Testamentet. Detta återspeglar, för att rekapitulera även den andra frågeställningen i denna uppsats, en dubbelhet i Matteus sätt att behandla det material han övertar från Markus: Trohet och frihet. Det är tydligt att av de båda ståndpunkter som uttryckts i tidigare forskning kring hur gestaltandet av Judas har utvecklats mellan Markus och Matteus, kan uppfattningen som säger att denna utveckling enbart inneburit ett förmörkande av bilden av Judas tydligt tillbakavisas. Denna uppsats visar att Matteus inte kan ha haft som enda föresats att teckna en mer negativ bild av Judas än sin förlaga Markus. En sådan tendens går att skönja, men är långt ifrån den enda: Matteus kan inte sägas ha förhärdat Judas – snarare får han sägas ha förtydligat, fördjupat och förmänskligat honom.

Litteraturlista

- Aland, Barbara & Aland, Kurt et al (red.). *Nestle-Aland Novum Testamentum Graece*. 28th Revised Edition. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012.
- Allen, Willoughby C. *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel According to S. Matthew*. The International Critical Commentary on the Holy Scriptures of the Old and New Testaments. Edinburgh: T. & T. Clark, 1965.
- Arbeitman, Yoël. "The Suffix of Iscariot." *Journal of Biblical Literature* Vol 99, No. 1 (1980): 122–124.
- av Bassora, Solomon. *The Book of the Bee: The Syriac Text With an English Translation*. Översatt och redigerad av Budge, Ernest A. Wallis. Oxford: Clarendon Press, 1886.
- Berkley, Timothy W. "OT Exegesis and the Death of Judas." *Proceedings: Eastern Great Lakes and Midwest Bible Societies* 14 (1994): 29–45.
- Bromiley, Geoffrey W (red.). *The International Standard Bible Encyclopedia (ISBE)*. Vol 2: E–J. Grand Rapids: Eerdmans, 1982.
- Brown, Raymond E. *The Death of the Messiah: From Gethsemane to the Grave. A Commentary on the Passion Narratives in the Four Gospels*. Volume 1. The Anchor Bible Reference Library. London: Geoffrey Chapman, 1994.
- Brown, Raymond E. *The Death of the Messiah: From Gethsemane to the Grave. A Commentary on the Passion Narratives in the Four Gospels*. Volume 2. The Anchor Bible Reference Library. London: Geoffrey Chapman, 1994.
- Cane, Anthony. "Contested Meanings of the Name 'Judas Iscariot'." *The Expository Times* Vol. 112, No. 2 (2000): 44–45.
- Carey, Holly J. "Judas Iscariot: The Betrayer of Jesus." Sidorna 249–267 i Keith, Chris & Hurtado. Larry W. (red.). *Jesus Among Friends and Enemies: A Historical and Literary Introduction to Jesus in the Gospels*. Grand Rapids: Baker Academic, 2011.
- Carlson, Richard P. "From Villain to Tragic Figure: The Characterization of Judas in Matthew." *Currents in Theology and Mission* 37:6 (2010): 472–478.
- Carson, D. A. "Matthew." Sidorna 23–670 i *Matthew & Mark*. The Expositor's Bible Commentary 9, Revised Edition. Grand Rapids, Michigan: Zondervan, 2010.
- Carter, Warren. *Matthew and the Margins: A Sociopolitical and Religious Reading*. The Bible and Liberation Series. New York: Maryknoll, 2000.
- Collins, Adela Yarbro. *Mark: A Commentary*. Hermeneia. Minneapolis: Fortress Press, 2007.
- Conway, Moncure D. "Judas the Iscariot." *The North American Review*, Vol. 146, No. 376 (1888): 266–272.
- Cranfield, C. E. B. *The Gospel According to Saint Mark*. Cambridge Greek Testament Commentary. Fourth Impression with Revised Additional Supplementary Notes. London & New York: Cambridge University Press, 1972.
- Crossan, John Dominic. *Who Killed Jesus? Exposing the Roots of Anti-Semitism in the Gospel Story of the Death of Jesus*. New York: HarperCollins Publishers, 1995.
- Dahl, Nils Alstrup. "The Passion Narrative in Matthew." Sidorna 53–67 i Stanton, Graham N. (red.). *The Interpretation of Matthew*. Andra upplagan. Edinburgh: T. & T. Clark, 1995.
- Danker, Frederick William (red.). *A Greek-English Lexicon of the New Testament and other Early Christian Literature (BDAG)*. Tredje upplagan. Chicago: The University of Chicago Press, 1957, 1979, 2000.
- Davies, W. D., & Allison, Dale C. *The Gospel According to Matthew*. Vol II: Matt VIII–XVIII. The International Critical Commentary. Edinburgh: T. & T. Clark, 1991.

- Davies, W. D., & Allison, Dale C. *The Gospel According to Matthew*. Vol III: Matt XIX–XXVIII. The International Critical Commentary. Edinburgh: T. & T. Clark, 1997.
- Derrett, J. Duncan M. “The Iscariot, M^csira, and the Redemption.” *Journal for the Study of the New Testament* 8 (1980:2): 2–23.
- Donahue, John R., & Harrington, Daniel J. *The Gospel of Mark*. Sacra Pagina 2. Collegeville, Minnesota: The Liturgical Press, 2002.
- Droge, Arthur J. & Tabor, James D. *A Noble Death: Suicide and Martyrdom Among Christians and Jews in Antiquity*. New York: HarperCollins Publishers, 1992.
- Ehrman, Albert. “Judas Iscariot and Abba Saqqara.” *Journal of Biblical Literature* 97/4 (1978): 572–573.
- Ehrman, Bart D. *The Lost Gospel of Judas Iscariot: A New Look at Betrayer and Betrayed*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Fensham, F. C. “Judas’ Hand in the Bowl and Qumran.” *Revue de Qumran* 5 (1964–65): 259–261.
- France, R. T. *The Gospel of Matthew*. The New International Commentary on the New Testament. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company, 2007.
- Freedman, David Noel et al (red.). *Eerdmans Dictionary of the Bible (EDB)*. Grand Rapids & Cambridge: Eerdmans, 2000.
- Freedman, David Noel et al (red.). *The Anchor Bible Dictionary (ABD)*. Vol. 3. New York: Doubleday, 1992.
- Gathercole, Simon. *The Gospel of Judas: Rewriting Early Christianity*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Gerdmar, Anders & Syreeni, Kari. *Vägar till Nya Testamentet: Metoder, tekniker och verktyg för nytestamentlig exegetik*. Lund: Studentlitteratur: 2006.
- Gosling, F. A. “O Judas! What have you done?” *Evangelical Quarterly* 71:2 (1999): 117–125.
- Gould, Ezra P. *The Gospel According to St. Mark*. The International Critical Commentary on the Holy Scriptures of the Old and New Testaments. Edinburgh: T. & T. Clark, 1969.
- Grant, Frederick C., och Luccock, Halford E. “The Gospel According to St. Mark.” Sidorna 627–917 i *The Interpreter's Bible*, vol. 7. New York: Abingdon Press, 1951.
- Guelish, Robert A. *Mark 1–8:26*. Word Biblical Commentary 34A. Dallas: Word Books, 1989
- Gundry, Robert H. *Mark: A Commentary on His Apology for the Cross*. Grand Rapids: Eerdmans, 1993.
- Gundry, Robert H. *Matthew: A Commentary on His Handbook for a Mixed Church under Persecution*. Second Edition. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company, 1994.
- Gärtner, Bertil. “Judas Iskariot.” *Svensk Exegetisk Årsbok* XXI (1956): 50–81.
- Halas, Roman B. *Judas Iscariot: A Scriptural and Theological Study of His Person, His Deeds and His Eternal Lot*. Studies in Sacred Theology No. 96. Washington D. C.: The Catholic University of America Press, 1946.
- Hagner, Donald A. *Matthew 1–13*. Word Biblical Commentary 33A. Dallas: Word Books, 1993.
- Hagner, Donald A. *Matthew 14–28*. Word Biblical Commentary 33B. Dallas: Word Books, 1995.
- Harris, J. Rendel. “Did Judas Really Commit Suicide?” *The American Journal of Theology*, Vol. 4, No. 3 (1900): 490–513.
- Harrison, Dick. *Förrädaren, skökan och självmördaren: Historien om Judas Iskariot, Maria Magdalena, Pontus Pilatus och Josef av Arimataia*. Stockholm: Prisma, 2005.
- Haugg, Donatus. *Judas Iskarioth in den neutestamentlichen Berichten*. Freiburg im Breisgau: Herder & Co., 1930

- Hayes, John H & Holladay, Carl R. *Biblical Exegesis – A Beginner's Handbook*. Tredje utgåvan. Louisville: Westminster John Knox Press, 2007.
- Hooker, Morna D. *The Gospel According to St Mark*. Blacks New Testament Commentary 2. London: A & C Black (Publishers) Limited, 1991.
- Hueter, John E. *Matthew, Mark, Luke, John... Now Judas and his Redemption*. Brookline Village: Brandon Press, 1983.
- Hällzon, Hanseric (red.). *Nya Testamentet i åtta versioner*. Varberg: Argument förlag och Hammar: RBS – Relationship Building Service, 2016.
- van Iersel, Bas M. F. *Mark: A Reader-Response Commentary*. Journal for the Study of the New Testament, Supplement Series. Översatt av W. H. Bisscheroux. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1998.
- Ingholt, Harald. "The Surname of Judas Iscariot." Sidorna 152–162 i *Studia Orientalia Ioanni Pedersen Septuagenario*. Haunia (Köpenhamn): Einar Munkgaard, 1953.
- Kasser, Rudolphe, Meyer, Marvin & Wurst, Gregor (red.). *The Gospel of Judas from Codex Tchacos*. Washington, D.C.: National Geographic, 2006.
- Keener, Craig S. *A Commentary on the Gospel of Matthew*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company, 1999.
- Klassen, William. *Judas: Betrayer or Friend of Jesus?* Minneapolis: Fortress Press, 1996.
- Klassen, William. "The Authenticity of Judas' Participation in the Arrest of Jesus." Sidorna 389–410 i Chilton, Bruce & Evans, Craig A. (red.). *Authenticating the Activities of Jesus*. Leiden: Brill, 1999.
- Kozar, Joseph Vlcek. "Matthew's Scene of Judas' Betrayal of Jesus and Judas' Suicide" i *Proceedings: Eastern Great Lakes and Midwest Bible Societies* 20 (2001): 1-16.
- Krosney, Herbert. *The Lost Gospel: The Quest for the Gospel of Judas Iscariot*. Washington, D.C.: National Geographic, 2006.
- Lane, William L. *The Gospel of Mark*. The New International Commentary on the New Testament 2. Grand Rapids: William B Eerdmans Publishing Company, 1974.
- Liddell, Henry George & Scott, Robert. *A Greek-English Lexicon with a Revised Supplement (L&SGEL)*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
- Luz, Ulrich. *Matthew 8–20: A Commentary*. Hermeneia. Översatt av James E. Crouch. Minneapolis: Fortress Press, 2001.
- Maccoby, Hyam. *Judas Iscariot and the Myth of Jewish Evil*. London: Peter Halban, 1992.
- MacDonald, Deven K. "The Characterization of a False Deciple: Judas Iscariot in Mark's Gospel." *McMaster Journal of Theology and Ministry* 15 (2013-2014): 119–135.
- MacDonald, D. K., och Van Eck, E. "Witnesses to the truth: Mark's point of view." *HTS Teologiese Studies/Theological Studies* 72:1 (2016), 9 sidor.
- Mann, C. S. *Mark: A New Translation with Introduction and Commentary*. Anchor Bible 27. New York: Doubleday, 1986.
- Marcus, Joel. *Mark 1–8: A New Translation with Introduction and Commentary*. Anchor Bible 27A. New York: Doubleday, 2000.
- Marcus, Joel. *Mark 8–16: A New Translation with Introduction and Commentary*. Anchor Bible 27A. New Haven & London: Doubleday, 2009.
- Metzger, Bruce M. *A Textual Commentary on the Greek New Testament*. London: United Bible Societies, 1975.
- Meyer, Marvin. *Judas: The definitive collection of Gospels and Legends about the Infamous Apostle of Jesus*. New York: Harper Collins, 2007.

- Meyer, Marvin W. *The Gospels of the Marginalized: The Redemption of Doubting Thomas, Mary Magdalene, and Judas Iscariot in Early Christian Literature*. Eugene: Cascade Books, 2012.
- Montanari, Franco, Goh, Madeleine, & Schroeder, Chad, (red.). *The Brill Dictionary of Ancient Greek (BrillDAG)*. Leiden: Brill, 2015.
- Moo, Douglas J. "Tradition and Old Testament in Matt 27:3-10." Sidorna 157–175 i France, R. T. & Wenham, David (red.). *Gospel Perspectives: Studies in Midrash and Historiography*. Vol. III. Sheffield: JSOT Press, 1983.
- Most, Glenn W. "The Judas of the Gospels and the Gospel of Judas." Sidorna 69–80 i Scopello, Madeleine (red.). *The Gospel of Judas in Context: Proceedings of the First International Conference on the Gospel of Judas*. Nag Hammadi and Manichaean Studies 62. Leiden: Brill, 2008.
- Murray, Matthew. *Traitor: A Biography of Judas Iscariot*. BookCaps, 2013.
- Nortjé, L. "Matthew's Motives for the Composition of the Story of Judas's Suicide in Matthew 27:3–10." *Neotestamentica* 28:1 (1994): 41–51.
- Oropeza, B. J. "Judas' Death and Final Destiny in the Gospels and Earliest Christian Writings." *Neotestamentica* 44:2 (2010): 342-361.
- Osbourne, Grant R. *Matthew*. Zondervan Exegetical Commentary on the New Testament 1. Grand Rapids: Zondervan, 2010.
- Paffenroth, Kim. "The Stories of the Fate of Judas and Differing Attitudes Towards Sources." *Proceedings: Eastern Great Lakes and Midwest Bible Societies* 12 (1992): 67–81.
- Paffenroth, Kim. *Judas: Images of the Lost Disciple*. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001.
- Pagels, Elaine & King, Karen L. *Reading Judas: The Gospel of Judas and the Shaping of Christianity*. New York: Viking Penguin, 2007.
- Paillard, Jean. *Broder Judas*. Örebro: Libris, 1995.
- Reed, David A. "'Saving Judas' – Social Scientific Approach to Judas's Suicide in Matthew 27:3–10." *Biblical Theology Bulletin: A Journal of Bible and Theology* 35:2 (2005): 51–59.
- Renger, Almut-Barbara. "The Ambiguity of Judas: On the Mythicity of a New Testament Figure." *Literature & Theology* 27:1 (2013): 1–17.
- Robinson, James M. *The Secrets of Judas: The Story of the Misunderstood Disciple and His Lost Gospel*. New York: HarperCollins Publishers, 2007.
- Rook, John T. "'Boanerges, Sons of Thunder' (Mark 3:17)." *Journal of Biblical Literature* 100:1 (1981): 94–95.
- Schnackenburg, Rudolf. *The Gospel of Matthew*. Översatt av Robert R. Barr. Grand Rapids: William B Eerdmans Publishing Company, 2002.
- Senior, Donald. "The Fate of the Betrayer: A Redactional Study of Matthew XXVII, 3–10." *Ephemerides Theologicae Lovanienses* 48 (1972): 372–426.
- Senior, Donald. "A Case Study in Matthean Creativity." *Biblical Research* 19 (1974): 23–36.
- Smyth, Herbert Weir. *Greek Grammar*. Reviderad av Gordon M. Messing. Cambridge: Harvard University Press, 1956 & Mansfield Centre: Martino Publishing, 2013.
- Suggit, John N. "Poetry's Next-Door Neighbour." *Journal of Theology for Southern Africa* 25 (1978): 3–17.
- Taylor, Joan E. "The Name 'Iskarioth'." *Journal of Biblical Literature*, Vol. 129, No. 2 (2010): 367–383.
- van Tilborg, Sjeff. "Matthew 27.3–10: an Intertextual Reading." Sidorna 159–174 i Draisma, Sipke (red.). *Intertextuality in Biblical Writings: Essays in honor of Bas van Iersel*. Kampen:

- Uitgeversmaatschappij J. H. Kok, 1989.
- Torrey, Charles C. "The Name 'Iscariot'." *The Harvard Theological Review*, Vol. 36, No. 1 (1943): 51–62.
- Tuckett, C. M. "58. Mark." Sidorna 886–922 i *The Oxford Bible Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- van Unnik, Willem C. "The Death of Judas in Saint Matthew's Gospel." Sidorna 44–57 i Johnson, Sherman E. et al (red.). *Gospel Studies in Honor of Sherman Elbridge Johnson*. Anglican Theological Review, Supplementary Series 3. Evanston: Anglican Theological Review: 1974.
- Upton, John A. "The Potter's Field and the Death of Judas." *Concordia Journal*, November 1982, 213–219.
- VanGemeren, Willem A., (red.). *New International Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis (NIDOTTE)*. Vol 3: 1 - ʿ. Grand Rapids: Zondervan, 1997.
- Walsh, Richard G. *Three Versions of Judas*. London & Oakville: Equinox Publishing, 2010.
- van de Water, Rick. "The Punishment of the Wicked Priest and the Death of Judas." *Dead Sea Discoveries* 10:3 (2003): 395–419.
- Weaver, Dorothy Jean. "What is that to us? See to it yourself' (Mt 27:4): Making atonement and the Matthean portrait of the Jewish chief priests." *HTS Teologiese Studies/Theological Studies* 70(1), Art. #2703, 8 sidor.
- Wessel, Walter W., & Strauss, Mark L. "Mark." Sidorna 671–989 i *Matthew & Mark*. The Expositor's Bible Commentary 9, Revised Edition. Grand Rapids: Zondervan, 2010.
- Whelan, Caroline F. "Suicide in the Ancient World: A Re-Examination of Matthew 27:3–10." *Laval théologique et philosophique* vol. 49, no 3 (1993): 505–522.
- Winnings, Mikael. "4.2 Evangelierna och Apostlagärningarna," 201–239 i Mitternacht, Dieter & Runesson, Anders (red.). *Jesus och de första kristna: inledning till Nya testamentet*. Stockholm: Verbum 2006.
- Yang, Jayhoon. "'One of the Twelve' and Mark's Narrative Strategy." *The Expository Times* 115:8 (2004): 253–257.